

**ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ
ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ**

**ΜΕΛΕΤΗ ΓΙΑ ΤΟ ΕΘΙΜΙΚΟ ΔΙΕΘΝΕΣ
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ
ΜΙΑ ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟ
ΣΕΒΑΣΜΟ ΤΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΩΝ
ΕΝΟΠΛΩΝ ΣΥΡΡΑΞΕΩΝ**

JEAN-MARIE HENCKAERTS

Αθήνα 2007

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Πριν μερικά χρόνια η Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού (ICRC) ανέλαβε ένα εξαιρετικά δύσκολο και σύνθετο εγχείρημα. Μελετώντας συνολικά το ισχύον πλέγμα κανόνων του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου που εφαρμόζεται στις ένοπλες συρράξεις διεθνούς και μη χαρακτήρα, τις εθνικές εφαρμογές του (νομοθεσία, στρατιωτικά εγχειρίδια κλπ.), τη διεθνή πρακτική κρατών και διεθνών οργάνων, να ανιχνευθούν από το σύνολο των κανόνων του Ανθρωπιστικού Δικαίου εκείνοι που έχουν εθιμικό χαρακτήρα. Το αποτέλεσμα της πολύχρονης προσπάθειας ήταν μια πολυσήμαντη έκδοση με την ευθύνη των Jean-Marie Henckaerts και Louise Doswald-Beck, στελεχών της Νομικής Υπηρεσίας της ICRC: το τρίτομο Customary International Humanitarian Law, ICRC, Cambridge University Press, 2005 και η γαλλική έκδοση Droit international humanitaire coutumier, vol. I: Règles, Bruylant, 2006.

Ο εκ των συγγραφέων J.-M. Henckaerts δημοσίευσε ένα άρθρο σχετικά με την εν λόγω έκδοση το “Study on customary international humanitarian law: A contribution to the understanding and respect for the rule of law in armed conflict”, 87 International Review of the Red Cross, 2005, σελ. 175-212 / «Etude sur le droit humanitaire coutumier: Une contribution à la compréhension et au respect du droit des conflits armés», 87 Revue Internationale de la Croix Rouge, 2005, σελ. 289-330, στο οποίο περιλαμβάνει και τον πλήρη κατάλογο των 161 Κανόνων (Rules) του Ανθρωπιστικού Δικαίου, που κατά την «Μελέτη» της ICRC εκφράζουν έθιμο.

Η παρούσα έκδοση αποτελεί την απόδοση στην ελληνική γλώσσα του εν λόγω άρθρου – ανάλογες μεταφράσεις κυκλοφορούν ήδη σε πολλές χώρες – ύστερα από συνεννόηση με τον συγγραφέα και με την υποστήριξη της ICRC.

Το έργο της μετάφρασης ανέλαβαν και διεκπεραίωσαν εθελοντικά, υπό την γενική επιμέλεια του υπογράφοντος, οι ερευνήτριες του Ευρωπαϊκού Κέντρου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ανθρωπιστικής Δράσης: *Φ. Αντωνίου, Χ. Δρανδάκη, Ε. Κωτσίνα, Μ. Ρωσσίδη, Ζ. Σακελλιάδου, Β. Σαράντη*, τις οποίες και ευχαριστώ.

Η ανά χείρας έκδοση ας θεωρηθεί ως ελάχιστη συμβολή του Κέντρου στην περαιτέρω ευρύτερη γνώση και διάδοση των κανόνων του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου στη χώρα μας.

Καθηγητής Στέλιος Περράκης

Διευθυντής ΕΚΔΑΑΔ

Εισαγωγή*

Στα 50 περίπου χρόνια που μεσολάβησαν από την υιοθέτηση των Συμβάσεων της Γενεύης του 1949, η ανθρωπότητα είχε την εμπειρία ανησυχητικά πολλών ενόπλων συρράξεων που επηρέασαν όλες σχεδόν τις ηπείρους. Κατά την περίοδο αυτή, οι τέσσερις Συμβάσεις της Γενεύης και τα Πρόσθετα Πρωτόκολλά τους του 1977 παρείχαν νομική προστασία σε άτομα που δεν συμμετείχαν ή δεν συμμετείχαν πλέον άμεσα στις εχθροπραξίες (τους τραυματίες, ασθενείς και ναυαγούς, άτομα που στερήθηκαν την ελευθερία τους για λόγους σχετικούς με την ένοπλη σύρραξη, και τους αμάχους). Παρόλα αυτά, υπήρξαν πολυάριθμες παραβιάσεις αυτών των συμβάσεων, προκαλώντας πόνο και θάνατο που θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί, αν το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο τύγγανε μεγαλύτερου σεβασμού.

Η γενική γνώμη είναι ότι οι παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου (ΔΑΔ) δεν οφείλονται στην ανεπάρκεια των κανόνων του. Αντίθετα, απορρέουν μάλλον από μια απροθυμία σεβασμού των κανόνων, από ανεπαρκή μέσα για την επιβολή τους, από αβεβαιότητα ως προς την εφαρμογή τους σε κάποιες περιπτώσεις και στην έλλειψη ενημέρωσης εκ μέρους των πολιτικών ηγετών, διοικητών, μαχητών και του κοινού.

Η Διεθνής Διάσκεψη για την Προστασία των Θυμάτων Πολέμου, που συγκλήθηκε στη Γενεύη τον Αύγουστο-Σεπτέμβριο 1993, συζήτησε συγκεκριμένους τρόπους αντιμετώπισης των παραβιάσεων του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου αλλά δεν πρότεινε την υιοθέτηση νέων συμβατικών κανόνων. Αντίθετα, στην Τελική Διακήρυξή της, που υιοθετήθηκε ομόφωνα, η Διάσκεψη επαναβεβαίωσε «την ανάγκη να καταστεί αποτελεσματικότερη η εφαρμογή του ανθρωπιστικού δικαίου» και κάλεσε την Ελβετική κυβέρνηση «να συγκαλέσει μια ανοιχτή διακυβερνητική ομάδα εμπειρογνομόνων για να μελετήσει πρακτικά μέσα προώθησης του πλήρους σεβασμού και της συμμόρφωσης με το δίκαιο αυτό και να ετοιμάσει έκθεση που θα υποβάλει στα Κράτη και στην επόμενη Διεθνή Διάσκεψη Ερυθρού Σταυρού και Ερυθράς Ημισελήνου»¹.

Η Διακυβερνητική Ομάδα Εμπειρογνομόνων για την Προστασία των Θυμάτων Πολέμου συναντήθηκε στη Γενεύη τον Ιανουάριο 1995 και υιοθέτησε σειρά συστάσεων με στόχο την ενίσχυση του σεβασμού του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, ιδιαίτερα με την υιοθέτηση προληπτικών μέτρων που θα διασφάλιζαν καλύτερη γνώση και αποτελεσματικότερη εφαρμογή του δικαίου. Η Σύσταση II της Διακυβερνητικής Ομάδας Εμπειρογνομόνων εισηγείτο:

Να κληθεί η ΔΕΕΣ να ετοιμάσει, με τη συνδρομή εμπειρογνομόνων του ΔΑΔ που θα αντιπροσωπεύουν διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές και νομικά συστήματα, και τη συνεργασία εμπειρογνομόνων κυβερνήσεων και διεθνών οργανισμών, μια έκθεση για τους εθιμικούς κανόνες διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου που εφαρμόζονται σε διεθνείς και μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις, και να διαδώσει την έκθεση σε Κράτη και αρμόδια διεθνή όργανα².

* Σύνοψη: Το άρθρο αυτό εξηγεί τη ratio της μελέτης για το εθιμικό διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο που ανέλαβε πρόσφατα η ΔΕΕΣ κατόπιν αιτήματος της Διεθνούς Διάσκεψης Ερυθρού Σταυρού και Ερυθράς Ημισελήνου. Περιγράφει τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, την οργάνωση της μελέτης και συνοψίζει ορισμένες σημαντικές διαπιστώσεις. Δε σημαίνει, όμως, ότι παρέχει μια συνολική επισκόπηση ή ανάλυση των διαπιστώσεων αυτών.

¹ Διεθνής Διάσκεψη για την Προστασία των Θυμάτων Πολέμου, Γενεύη, 30 Αυγούστου-1 Σεπτεμβρίου 1993, Τελική Διακήρυξη, *IRRC*, αριθμ. 296, 1993, σελ. 381.

² Συνάντηση της Διακυβερνητικής Ομάδας Εμπειρογνομόνων για την Προστασία των Θυμάτων Πολέμου, Γενεύη, 23-27 Ιανουαρίου 1995, Σύσταση II, *IRRC*, No. 310, 1996, σελ. 84.

Τον Δεκέμβριο 1995, η 26^η Διεθνής Διάσκεψη Ερυθρού Σταυρού και Ερυθράς Ημισελήνου επιδοκίμασε αυτή τη σύσταση και ανέθεσε επίσημα στην ΔΕΕΣ να ετοιμάσει μια έκθεση για τους εθιμικούς κανόνες του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου που εφαρμόζονται σε διεθνείς και μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις³. Σχεδόν δέκα χρόνια αργότερα, το 2005, ύστερα από εκτεταμένη έρευνα και ευρύτατες διαβουλεύσεις μεταξύ εμπειρογνομόνων, εκδόθηκε αυτή η έκθεση, ως μελέτη για το εθιμικό διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο,⁴.

Σκοπός

Σκοπός της μελέτης για το εθιμικό διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο είναι να ξεπεράσει κάποια από τα προβλήματα που σχετίζονται με την εφαρμογή του συμβατικού διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. Το συμβατικό δίκαιο είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένο και καλύπτει πολλές πτυχές του πολέμου, παρέχοντας προστασία σε μια σειρά προσώπων κατά τη διάρκεια μιας ένοπλης σύρραξης και περιορίζοντας τα επιτρεπτά μέσα και τις μεθόδους του πολέμου. Οι Συμβάσεις της Γενεύης και τα Πρόσθετα Πρωτόκολλα τους ενσωματώνουν ένα εκτενές καθεστώς προστασίας των προσώπων που δε συμμετέχουν ή δεν συμμετέχουν πλέον άμεσα στις εχθροπραξίες. Η ρύθμιση των μέσων και μεθόδων πολέμου στο συμβατικό δίκαιο ανάγεται στη Διακήρυξη της Αγίας Πετρούπολης (1868), τους Κανονισμούς της Χάγης του 1899 και του 1907 και στο Πρωτόκολλο της Γενεύης για την απαγόρευση της χρήσης αερίων του 1925, ενώ πιο πρόσφατα αντιμετωπίστηκε με τη Σύμβαση για τα Βιολογικά Όπλα (1972), τα Πρόσθετα Πρωτόκολλα του 1977, τη Σύμβαση για την Απαγόρευση Ορισμένων Συμβατικών Όπλων (1980) και τα πέντε Πρωτόκολλα της, τη Σύμβαση του 1993 για τα Χημικά Όπλα και τη Σύμβαση της Οττάβα του 1997 για την Απαγόρευση των Ναρκών κατά Προσωπικού. Η προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης ρυθμίζεται λεπτομερώς στη Σύμβαση της Χάγης του 1954 και στα δύο Πρωτόκολλα της. Το Καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (1998) περιέχει, μεταξύ άλλων, κατάλογο εγκλημάτων πολέμου που εμπίπτουν στη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου.

Υπάρχουν, ωστόσο, δύο σοβαρά κωλύματα για την εφαρμογή αυτών των συνθηκών στις σύγχρονες ένοπλες συρράξεις που εξηγούν την ανάγκη και τη χρησιμότητα μιας μελέτης για το εθιμικό διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο. Πρώτον, οι συνθήκες εφαρμόζονται μόνο μεταξύ των κρατών που τις έχουν επικυρώσει. Αυτό σημαίνει ότι σε διαφορετικές ένοπλες συρράξεις έχουν εφαρμογή διαφορετικές συνθήκες διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, ανάλογα με το ποιες έχουν επικυρωθεί από τα κράτη που εμπλέκονται. Ενώ οι τέσσερις Συμβάσεις της Γενεύης του 1949 έχουν τύχει οικουμενικής επικύρωσης, δεν ισχύει το ίδιο για άλλες συμβάσεις ανθρωπιστικού δικαίου, για παράδειγμα τα Πρόσθετα Πρωτόκολλα. Αν και το Πρόσθετο Πρωτόκολλο Ι έχει επικυρωθεί από περισσότερα από 160 Κράτη, η αποτελεσματικότητά του σήμερα είναι περιορισμένη, καθώς κάποια κράτη που έχουν εμπλακεί σε διεθνείς ένοπλες συρράξεις δεν είναι συμβαλλόμενα μέρη. Ομοίως, ενώ σχεδόν 160 Κράτη έχουν επικυρώσει το Πρόσθετο Πρωτόκολλο ΙΙ, κράτη στα οποία λαμβάνουν χώρα μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις δεν το έχουν πράξει. Σ' αυτές τις μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις, συχνά η μόνη διάταξη του συμβατικού ανθρωπιστικού δικαίου που έχει εφαρμογή είναι το άρθρο 3 κοινό στις τέσσερις Συμβάσεις της

³ 26^η Διεθνής Διάσκεψη Ερυθρού Σταυρού και Ερυθράς Ημισελήνου, Γενεύη, 3-7 Δεκεμβρίου 1995, Ψήφισμα 1, Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο: Από το νόμο στην πράξη. Έκθεση follow-up στη Διεθνή Διάσκεψη για την Προστασία των Θυμάτων Πολέμου, *IRRC*, No. 310, 1996, σελ. 58.

⁴ Jean-Marie Henckaerts και Louise Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law*, 2 τόμοι, Τόμος Ι. Κανόνες, Τόμος ΙΙ. Πρακτική (2 μέρη), Cambridge University Press, 2005.

Γενεύης. Επομένως, πρώτος στόχος της μελέτης ήταν να καθορίσει ποιοι κανόνες του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου αποτελούν τμήμα του διεθνούς εθμικού δικαίου και, κατά συνέπεια, δεσμεύουν όλα τα μέρη σε μια σύρραξη, ανεξάρτητα από το αν έχουν επικυρώσει τις συμβάσεις που περιέχουν τους ίδιους ή παρόμοιους κανόνες.

Δεύτερον, το συμβατικό ανθρωπιστικό δίκαιο δεν ρυθμίζει επαρκώς ένα μεγάλο μέρος των σύγχρονων ενόπλων συρράξεων, δηλαδή τις μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις, καθώς αυτές καλύπτονται από πολύ λιγότερους συμβατικούς κανόνες σε σχέση με τις διεθνείς συρράξεις. Μόνο ένας περιορισμένος αριθμός συμβάσεων έχει εφαρμογή σε μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις, ειδικότερα η Σύμβαση για την Απαγόρευση Ορισμένων Συμβατικών Όπλων όπως τροποποιήθηκε, το Καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, η Σύμβαση της Οττάβα για την Απαγόρευση των Ναρκών κατά Προσωπικού, η Σύμβαση για την Απαγόρευση των Χημικών Όπλων, η Σύμβαση της Χάγης για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών και το Δεύτερο Πρωτόκολλό της και, όπως αναφέρθηκε ήδη, το Πρόσθετο Πρωτόκολλο II και το κοινό άρθρο 3 των τεσσάρων Συμβάσεων της Γενεύης. Αν και το κοινό άρθρο 3 είναι θεμελιώδους σημασίας, παρέχει μόνο ένα στοιχειώδες πλαίσιο ελάχιστων εγγυήσεων. Το Πρόσθετο Πρωτόκολλο II είναι πολύ χρήσιμο συμπλήρωμα του κοινού άρθρου 3, εξακολουθεί, όμως, να είναι λιγότερο λεπτομερές από τους κανόνες που διέπουν τις διεθνείς ένοπλες συρράξεις στις Συμβάσεις της Γενεύης και το Πρόσθετο Πρωτόκολλο I.

Το Πρόσθετο Πρωτόκολλο II περιέχει μόνο 15 ουσιαστικές διατάξεις, ενώ το Πρόσθετο Πρωτόκολλο I έχει πάνω από 80. Αν και δεν μπορούμε να βασιστούμε μόνο στους αριθμούς, ωστόσο αυτοί είναι ενδεικτικοί της σημαντικής ανισότητας που υπάρχει σε συμβατικές ρυθμίσεις μεταξύ διεθνών και μη διεθνών ενόπλων συρράξεων, ιδιαίτερα όταν υπάρχει ανάγκη λεπτομερών κανόνων και ορισμών. Ο δεύτερος, λοιπόν, στόχος της μελέτης ήταν να καθορίσει αν το διεθνές εθμικό δίκαιο ρυθμίζει τις μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις λεπτομερέστερα απ' ό,τι το συμβατικό δίκαιο και εάν ναι, σε ποιο βαθμό.

Μεθοδολογία

Το Καταστατικό του Διεθνούς Δικαστηρίου ορίζει το εθμικό δίκαιο ως «γενική πρακτική που γίνεται αποδεκτή ως δίκαιο»⁵. Είναι ευρέως αποδεκτό ότι για την ανάδυση κανόνα διεθνούς εθμικού δικαίου απαιτείται η ύπαρξη δύο στοιχείων, ήτοι πρώτον κρατική πρακτική (*usus*) και δεύτερον η πεποίθηση ότι αυτή η πρακτική απαιτείται, απαγορεύεται ή επιτρέπεται, ανάλογα με τη φύση του κανόνα, ως δίκαιο (*opinio juris sive necessitatis*). Όπως αποφάνθηκε το Διεθνές Δικαστήριο στην υπόθεση της *Υφαλοκρηπίδας*: «Είναι, βεβαίως, αυταπόδεικτο ότι η ύπαρξη διεθνούς εθμικού δικαίου πρέπει καταρχήν να αναζητείται στην πρακτική και την πεποίθηση δικαίου (*opinio juris*) των κρατών»⁶. Το ακριβές νόημα και το περιεχόμενο αυτών των δύο στοιχείων αποτέλεσαν αντικείμενο ευρείας ακαδημαϊκής μελέτης. Η προσέγγιση που ακολουθήθηκε στη μελέτη, προκειμένου να διαπιστωθεί η ύπαρξη κανόνα γενικού διεθνούς εθμικού δικαίου, ήταν η κλασσική, όπως την διατύπωσε το Διεθνές Δικαστήριο, ιδιαίτερα στις υποθέσεις της *Υφαλοκρηπίδας της Βορείου Θάλασσας*⁷.

⁵ Καταστατικό Διεθνούς Δικαστηρίου, άρθρο 38 §1β.

⁶ Διεθνές Δικαστήριο, *Υπόθεση Υφαλοκρηπίδας (Λιβύη / Μάλτας)*, Απόφαση, 3 Ιουνίου 1985, *ICJ Reports 1985*, σ.σ. 29-30, §27.

⁷ Διεθνές Δικαστήριο, *Υποθέσεις Υφαλοκρηπίδας Βόρειας Θάλασσας*, Απόφαση, 20 Φεβρουαρίου 1969, *ICJ Reports 1969*, σελ. 3.

Κρατική πρακτική

Η κρατική πρακτική πρέπει να ιδωθεί από δύο πλευρές: ποια πρακτική συνεισφέρει στη δημιουργία διεθνούς εθιμικού δικαίου (επιλογή κρατικής πρακτικής) και αν αυτή η πρακτική θεμελιώνει κανόνες διεθνούς εθιμικού δικαίου (αξιολόγηση κρατικής πρακτικής).

Επιλογή κρατικής πρακτικής

Τόσο οι πράξεις όσο και οι δηλώσεις των κρατών συνιστούν πρακτική που συνεισφέρει στη δημιουργία διεθνούς εθιμικού δικαίου. Οι πράξεις περιλαμβάνουν, για παράδειγμα, τη συμπεριφορά στο πεδίο της μάχης, τη χρήση συγκεκριμένων όπλων και τη μεταχείριση που επιφυλάσσεται σε διαφορετικές κατηγορίες προσώπων. Οι δηλώσεις περιλαμβάνουν τα στρατιωτικά εγχειρίδια, εθνική νομοθεσία και νομολογία, οδηγίες στις ένοπλες δυνάμεις και τις δυνάμεις ασφαλείας, στρατιωτικές διακοινώσεις κατά τη διάρκεια του πολέμου, διπλωματικές διαμαρτυρίες, γνωμοδοτήσεις επίσημων νομικών συμβούλων, σχόλια κυβερνήσεων σε σχέδια συνθηκών, εκτελεστικές αποφάσεις και κανονισμούς, προτάσεις ενώπιον διεθνών δικαστηρίων, δηλώσεις σε διεθνή fora και κυβερνητικές θέσεις σε αποφάσεις που υιοθετήθηκαν από διεθνείς οργανισμούς. Ο κατάλογος αυτός δείχνει ότι η πρακτική των εκτελεστικών, νομοθετικών και δικαστικών οργάνων του κράτους μπορεί να συνεισφέρει στη διαμόρφωση διεθνούς εθιμικού δικαίου.

Η διαπραγματεύση και υιοθέτηση ψηφισμάτων από διεθνείς οργανισμούς ή διασκέψεις, μαζί με τις επεξηγήσεις ψήφου, είναι σχετικές πράξεις των Κρατών. Αναγνωρίζεται ότι, με κάποιες εξαιρέσεις, τα ψηφίσματα κανονικά δεν είναι αφεαυτών δεσμευτικά και ότι επομένως η αξία που αποδίδεται σε κάποιο συγκεκριμένο ψήφισμα, κατά την αξιολόγηση της διαμόρφωσης κανόνων διεθνούς εθιμικού δικαίου, εξαρτάται από το περιεχόμενό του, τον βαθμό της αποδοχής του και από τη συνέπεια της σχετικής κρατικής πρακτικής⁸. Όσο μεγαλύτερη υποστήριξη λαμβάνει ένα ψήφισμα τόσο μεγαλύτερη σημασία του αποδίδεται.

Αν και οι αποφάσεις των διεθνών δικαστηρίων είναι επικουρικές πηγές του διεθνούς δικαίου⁹, δεν συνιστούν κρατική πρακτική. Αυτό συμβαίνει γιατί, αντίθετα από τα εθνικά δικαστήρια, τα διεθνή δικαστήρια δεν είναι κρατικά όργανα. Οι αποφάσεις των διεθνών δικαστηρίων περιελήφθησαν, ωστόσο, στη μελέτη, καθώς το πόρισμα ενός δικαστηρίου ότι υφίσταται κανόνας διεθνούς εθιμικού δικαίου συνιστά σημαίνουσα απόδειξη για την ύπαρξή του. Επιπροσθέτως, λόγω του ότι οι αποφάσεις τους δημιουργούν δεδικασμένο, τα διεθνή δικαστήρια μπορούν να συνεισφέρουν και στην ανάδυση ενός κανόνα διεθνούς εθιμικού δικαίου με την επιρροή που ασκούν στην κατοπινή πρακτική κρατών και διεθνών οργανισμών.

Η πρακτική ένοπλων αντιστασιακών ομάδων, όπως κώδικες συμπεριφοράς, δεσμεύσεις σεβασμού κάποιων κανόνων του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου και άλλες δηλώσεις, δεν συνιστούν κρατική πρακτική. Αν και τέτοιου είδους πρακτική μπορεί να εμπεριέχει στοιχεία αποδοχής κάποιων κανόνων σε μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις, η νομική σημασία τους είναι ασαφής και, ως εκ τούτου, δεν ελήφθησαν υπόψη για την απόδειξη της ύπαρξης διεθνούς εθιμικού δικαίου. Παραδείγματα τέτοιας πρακτικής καταγράφονται υπό τον τίτλο «άλλη πρακτική» στον Τόμο II της μελέτης.

⁸ Τη σημασία αυτών των προϋποθέσεων υπογράμμισε το Διεθνές Δικαστήριο στη γνωμοδότησή του για τη *Νομιμότητα της Απειλής ή Χρήσης Πυρηνικών Όπλων*, 8 Ιουλίου 1996, *ICJ Reports 1996*, σ.σ. 254-255, §§ 70-73.

⁹ Καταστατικό Διεθνούς Δικαστηρίου, άρθρο 38 (1) (δ).

Αξιολόγηση της κρατικής πρακτικής

Η κρατική πρακτική πρέπει να «ζυγιαστεί» προκειμένου να διαπιστωθεί αν είναι αρκετά «πυκνή» ώστε να δημιουργεί κανόνα διεθνούς εθμικού δικαίου¹⁰. Για να θεμελιωθεί ένας κανόνας διεθνούς εθμικού δικαίου, η κρατική πρακτική πρέπει να είναι κατ' ουσίαν ομοιόμορφη, εκτεταμένη και αντιπροσωπευτική¹¹. Ας δούμε λίγο πιο προσεκτικά τι σημαίνει αυτό.

Καταρχάς, για να δημιουργήσει η κρατική πρακτική έναν κανόνα διεθνούς εθμικού δικαίου, πρέπει να είναι *ουσιαστικά ομοιόμορφη*. Διαφορετικά κράτη δεν πρέπει να έχουν προβεί σε κατ' ουσίαν διαφορετική συμπεριφορά. Η νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου καταδεικνύει ότι αντίθετη πρακτική η οποία, εκ πρώτης όψεως, φαίνεται να υποδαυλίζει την ομοιομορφία της εξεταζόμενης πρακτικής, δεν αποκλείει τη διαμόρφωση κανόνα εθμικού διεθνούς δικαίου, εφόσον τα άλλα κράτη καταδικάζουν αυτή την αντίθετη πρακτική ή η ίδια η κυβέρνηση την αρνείται. Μέσω αυτής της καταδίκης ή άρνησης, ο εν λόγω κανόνας κατ' ουσίαν επιβεβαιώνεται¹².

Αυτό είναι αληθές ιδιαίτερα σε ότι αφορά κάποιους κανόνες του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου για τους οποίους υπάρχει συντριπτική απόδειξη υποστήριξης από την προφορική πρακτική των κρατών, μαζί με επαναλαμβανόμενες αποδείξεις παραβίασής τους. Όπου οι παραβιάσεις συνοδεύονται από δικαιολογίες ή αιτιολογήσεις από το εμπλεκόμενο μέρος και / ή καταδίκη από τα άλλα κράτη, δεν είναι τέτοιας φύσης, ώστε να θέσουν σε κίνδυνο την ύπαρξη του εν λόγω κανόνα. Τα κράτη που επιθυμούν να μεταβάλλουν έναν υπάρχοντα κανόνα διεθνούς εθμικού δικαίου πρέπει να το κάνουν μέσω της επίσημης πρακτικής τους και να δρουν με την πεποίθηση ότι ασκούν ένα δικαίωμα.

Δεύτερον, προκειμένου να δημιουργηθεί ένας κανόνας γενικού εθμικού διεθνούς δικαίου, η σχετική κρατική πρακτική πρέπει να είναι τόσο *εκτεταμένη* όσο και *αντιπροσωπευτική*. Ωστόσο, δεν χρειάζεται να είναι οικουμενική· μια «γενικευμένη» πρακτική αρκεί¹³. Δεν απαιτείται συγκεκριμένος αριθμός ή ποσοστό κρατών. Ένας από τους λόγους για τους οποίους είναι αδύνατο να ορίσουμε έναν ακριβή αριθμό στην έκταση της απαιτούμενης συμμετοχής είναι ότι το κριτήριο είναι κατά μία έννοια περισσότερο *ποιοτικό* παρά *ποσοτικό*. Αυτό σημαίνει ότι το ερώτημα δεν είναι απλά το πόσα κράτη συμμετέχουν στην πρακτική αλλά και το *ποια* κράτη¹⁴. Για να το πούμε όπως το Διεθνές Δικαστήριο στις υποθέσεις της *Υφαλοκρηπίδας της Βορείου Θάλασσας*, η πρακτική πρέπει να «περιλαμβάνει την πρακτική των κρατών των οποίων τα συμφέροντα επηρεάζονται ιδιαίτερα»¹⁵.

Αυτό σημαίνει δύο πράγματα: 1) εάν αντιπροσωπεύονται όλα τα «κράτη που επηρεάζονται ιδιαίτερα», δεν είναι απαραίτητο να έχει συμμετάσχει ενεργά η πλειοψηφία των κρατών. Πρέπει, ωστόσο, να έχει τουλάχιστον συναινέσει στην πρακτική των «κρατών που επηρεάζονται ιδιαίτερα» και 2) εάν τα «κράτη που

¹⁰ Η έκφραση «πυκνή» σ' αυτό το πλαίσιο αναφοράς προέρχεται από τον Sir Humphrey Waldock, "General Course on Public International Law", *Collected Courses of the Hague Academy of International Law*, vol. 106, 1962, σελ. 44.

¹¹ Διεθνές Δικαστήριο, *Υποθέσεις Υφαλοκρηπίδας Βόρειας Θάλασσας*, οπ.παρ. σημ. 7, σελ. 43, § 74.

¹² Βλ. Διεθνές Δικαστήριο, *Στρατιωτικές και Παραστρατιωτικές Δραστηριότητες στην και σε βάρος της Νικαράγουα (Νικαράγουα / ΗΠΑ)*, Απόφαση, Ουσία, 27 Ιουνίου 1986, *ICJ Reports 1986*, σελ. 98, § 186.

¹³ International Law Association, Final Report of the Committee on the Formation of Customary (General) International Law, Statement of Principles Applicable to the Formation of General Customary International Law, Report of the Sixty-Ninth Conference, London, 2000, Principle 14, p. 734 (στο εξής "Εκθεση ILA").

¹⁴ Ibid. σχολιασμός (d) και (e) στην Αρχή 14, σ.σ. 736-737.

¹⁵ Διεθνές Δικαστήριο, *Υποθέσεις Υφαλοκρηπίδας Βόρειας Θάλασσας*, οπ.παρ. σημ. 7, σελ. 43, § 74.

επηρεάζονται ιδιαίτερα» δεν δέχονται την πρακτική, αυτή δεν μπορεί να ωριμάσει σε κανόνα διεθνούς εθμικού δικαίου, παρόλο που, όπως εξηγήσαμε, η ομοφωνία δεν είναι απαραίτητη¹⁶. Το ποιος «επηρεάζεται ιδιαίτερα» στο διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο ποικίλει ανάλογα με τις περιστάσεις. Για παράδειγμα, αναφορικά με τη νομιμότητα της χρήσης όπλων Laser που προκαλούν τύφλωση, τα «κράτη που επηρεάζονται ιδιαίτερα» είναι αυτά που βρίσκονται σε διαδικασία ανάπτυξης τέτοιων όπλων, παρόλο που κι άλλα κράτη θα μπορούσαν δυνητικά να γίνουν αντικείμενα αυτής της χρήσης. Ομοίως, τα κράτη των οποίων ο πληθυσμός έχει ανάγκη ανθρωπιστικής βοήθειας, «επηρεάζονται ιδιαίτερα», όπως επίσης και τα κράτη που παρέχουν συνήθως τέτοια βοήθεια. Αναφορικά με την εφαρμογή κάποιου κανόνα διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, τα κράτη που συμμετείχαν σε ένοπλη σύρραξη «επηρεάζονται ιδιαίτερα» όταν η πρακτική τους, που εξετάζεται για κάποιον συγκεκριμένο κανόνα, είχε σχέση με αυτή την ένοπλη σύρραξη. Αν και σε κάποιους τομείς του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου μπορεί να υπάρχουν κράτη που επηρεάζονται ιδιαίτερα, ωστόσο όλα τα κράτη έχουν έννομο συμφέρον να απαιτούν τον σεβασμό του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου από τα άλλα κράτη, ακόμη κι αν δεν είναι μέρη στη σύρραξη¹⁷. Επιπλέον, όλα τα κράτη μπορεί να υποφέρουν από μέσα ή μεθόδους πολέμου που χρησιμοποιούν άλλα κράτη. Ως εκ τούτου, πρέπει να εξετάζεται η πρακτική όλων των κρατών, είτε «επηρεάζονται ιδιαίτερα» με τη στενή του όρου έννοια είτε όχι.

Η μελέτη δεν εστίασε στο αν είναι νομικά εφικτό να υπάρχει «επίμονος αντιρρησίας» σε εθμικούς κανόνες του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. Ενώ κάποιοι σχολιαστές πιστεύουν ότι δεν είναι δυνατό να υπάρξει επίμονος αντιρρησίας σε κανόνες *ius cogens*, υπάρχουν άλλοι που αμφισβητούν συνολικά την έννοια του επίμονου αντιρρησίας¹⁸. Αν κάποιος δεχθεί ότι είναι νομικά δυνατό να υπάρχει επίμονος αντιρρησίας, το εν λόγω κράτος θα πρέπει να έχει αντιτεθεί στην ανάδυση ενός νέου κανόνα κατά τη διάρκεια της διαμόρφωσής του και να εξακολουθεί να αντιτίθεται επίμονα στη συνέχεια· δεν είναι δυνατό να γίνει «μεταγενέστερος αντιρρησίας»¹⁹.

Κανονικά πρέπει να περάσει κάποιο χρονικό διάστημα για να αναδυθεί ένας κανόνας διεθνούς εθμικού δικαίου, δεν υπάρχει, όμως, συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο. Αντίθετα, ο καθοριστικός παράγοντας είναι η συσσώρευση πρακτικής με κάποια πυκνότητα, σε ότι αφορά την ομοιομορφία, την έκταση και την αντιπροσωπευτικότητα²⁰.

Πεποίθηση δικαίου

Η απαίτηση της *πεποίθησης δικαίου*, για να θεμελιωθεί η ύπαρξη κανόνα διεθνούς εθμικού δικαίου, αναφέρεται στη νομική πεποίθηση ότι μια συγκεκριμένη πρακτική ακολουθείται «σαν δικαίωμα». Ο τρόπος με τον οποίο εκφράζονται η πρακτική και η πεποίθηση δικαίου μπορεί να διαφέρει ανάλογα με το αν ο ενλόγω κανόνας εμπεριέχει απαγόρευση, υποχρέωση ή απλά δικαίωμα για κάποια συγκεκριμένη συμπεριφορά.

Κατά τη διάρκεια της μελέτης, αποδείχθηκε πολύ δύσκολος και εν πολλοίς θεωρητικός ο αυστηρός διαχωρισμός των στοιχείων της πρακτικής και της

¹⁶ Έκθεση ILA, οπ.παρ., σημ. 13, σχολιασμός (ε) της Αρχής 14, σελ. 737.

¹⁷ Βλ. *Customary International Humanitarian Law*, οπ.παρ., σημ. 4, τ. I, σχολιασμός Κανόνα 144.

¹⁸ Για μια σε βάθος συζήτηση αυτού του θέματος, βλ. *Maurice H. Mendelson, The formation of customary international law*, RCADI, vol. 272, 1998, pp. 227-244.

¹⁹ Έκθεση ΈνωσηςΔΔ, οπ.παρ. σημ. 13, σχολιασμός (b) Αρχής 15, σελ. 738.

²⁰ *Ibid.*, σχολιασμός (b) Αρχής 12, σελ. 731.

πεποίθησης δικαίου. Συχνά, η ίδια πράξη αντικατοπτρίζει τόσο πρακτική όσο και πεποίθηση δικαίου. Όπως έχει υπογραμμίσει η Ένωση Διεθνούς Δικαίου (ILA), το Διεθνές Δικαστήριο «στην πραγματικότητα δεν έχει πει ότι απλά επειδή υπάρχουν (ενδεχομένως) διαφορετικά στοιχεία εθιμικού δικαίου, η ίδια συμπεριφορά δεν μπορεί να δηλώνει και τα δύο. Όντως, είναι συχνά δύσκολο ή ακόμη και αδύνατο να διαχωρίσεις τα δύο αυτά στοιχεία»²¹. Αυτό είναι αληθές, ιδιαίτερα για τις ρηματικές πράξεις, όπως τα στρατιωτικά εγχειρίδια, μετρούν ταυτόχρονα σαν κρατική πρακτική και συχνά απεικονίζουν τη νομική πεποίθηση του κράτους που εμπλέκεται.

Όταν υπάρχει επαρκής «πυκνή» πρακτική, η πεποίθηση δικαίου περικλείεται εν πολλοίς σ' αυτή την πρακτική και, ως εκ τούτου, συνήθως δεν είναι απαραίτητο να αποδειχθεί ξεχωριστά η ύπαρξη της πεποίθησης δικαίου. Σε καταστάσεις, ωστόσο, όπου η πρακτική είναι διφορούμενη η πεποίθηση δικαίου διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για να διαπιστωθεί αν η πρακτική συνεισφέρει στη διαμόρφωση εθίμου ή όχι. Αυτό συμβαίνει συχνά με τις παραλείψεις, όταν τα κράτη δεν (αντι)δρούν και δεν είναι ξεκάθαρο το γιατί. Είναι σ' αυτές τις περιπτώσεις που, τόσο το Διεθνές Δικαστήριο όσο και ο προκάτοχός του το Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης, επεδίωξαν να θεμελιώσουν την ξεχωριστή ύπαρξη της πεποίθησης δικαίου, προκειμένου να καθορίσουν αν περιπτώσεις διφορούμενης πρακτικής υπολογίζονται για τη θεμελίωση διεθνούς εθιμικού δικαίου²².

Στο πεδίο του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, όπου κάποιοι κανόνες απαιτούν αποχή από συγκεκριμένη πρακτική, οι παραλείψεις θέτουν ένα ιδιαίτερο πρόβλημα στην αξιολόγηση της πεποίθησης δικαίου, καθώς πρέπει να αποδειχθεί ότι η αποχή δεν ήταν σύμπτωση αλλά βασίστηκε σε νόμιμη προσδοκία. Όταν τέτοιου είδους απαίτηση υποδεικνύεται σε διεθνή κείμενα και επίσημες δηλώσεις, η ύπαρξη έννομης απαίτησης αποχής από την εν λόγω συμπεριφορά μπορεί συνήθως να αποδειχθεί. Επιπλέον, τέτοιου είδους αποχές μπορεί να συμβούν αφού η εν λόγω πρακτική δημιουργήσει συγκεκριμένη διαμάχη, το οποίο δείχνει ακόμη ότι η αποχή δεν ήταν συμπτωματική, αν και δεν είναι πάντοτε εύκολο να αποδειχθεί ότι το κράτος απείχε λόγω αίσθησης νομικής υποχρέωσης.

Η επιρροή του δικαίου των Συνθηκών

Οι συνθήκες είναι ένας ακόμη παράγοντας που μπορεί να καθορίσει την ύπαρξη εθιμικού διεθνούς δικαίου καθώς δείχνει πώς αντιλαμβάνονται τα κράτη κάποιους κανόνες διεθνούς δικαίου. Για το λόγο αυτό συμπεριλήφθηκε στην έρευνα η επικύρωση, ερμηνεία και εφαρμογή Συνθηκών, συμπεριλαμβανομένων των επιφυλάξεων και των ερμηνευτικών δηλώσεων κατά την επικύρωσή τους. Στην υπόθεση της *Υφαλοκρηπίδας Βόρειας Θάλασσας*, το Διεθνές Δικαστήριο, θεώρησε ότι ο αριθμός επικυρώσεων μιας Συνθήκης σχετίζεται ξεκάθαρα με την αξιολόγηση για την ύπαρξη εθιμικού διεθνούς δικαίου. Σε αυτή την υπόθεση, το Δικαστήριο δήλωσε ότι: «ο αριθμός των επικυρώσεων και προσχωρήσεων μέχρι στιγμής (39), αν και σεβαστός, είναι ανεπαρκής», ιδιαίτερα στο πλαίσιο όπου η πρακτική εκτός της

²¹ Ibid., σελ. 718, §10 (c). Για μια σε βάθος ανάλυση αυτού του θέματος, βλ. *Peter Haggemacher, La doctrine des deux éléments du droit coutumier dans la pratique de la Cour International, RGDI, vol. 90, 1986, p. 5.*

²² Βλ., Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης, *υπόθεση Lotus (Γαλλία / Τουρκία)*, απόφαση, 7 Σεπτεμβρίου 1927, PCIJ Ser. A, No 10, σελ. 28 (το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι τα κράτη δεν απείχαν από τη δίωξη παράνομων πράξεων σε πλοία, επειδή θεωρούσαν ότι απαγορεύεται να το πράξουν). Διεθνές Δικαστήριο, *Υποθέσεις Υφαλοκρηπίδας Βόρειας Θάλασσας*, οπ.παρ. σημ. 7, σ.σ. 43-44, §§ 76-77 (το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι τα κράτη που είχαν οριοθετήσει την υφαλοκρηπίδα τους στη βάση της αρχής της ίσης απόστασης, δεν το έπραξαν επειδή το θεωρούσαν υποχρέωσή τους). Έκθεση Ένωσης ΔΔ, οπ.παρ. σημ. 13, Αρχή 17 (iv) και σχολιασμός.

Συνθήκης είναι αντιφατική²³. Αντίθετα, στην υπόθεση *Νικαράγουα*, το Δικαστήριο κατά την εξέταση του εθμικού χαρακτήρα του κανόνα περί μη επέμβασης, στηρίχθηκε κατά ένα μεγάλο βαθμό στο γεγονός ότι ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών έχει επικυρωθεί σχεδόν σε παγκόσμια κλίμακα²⁴. Είναι πιθανό επίσης, μία διάταξη Συνθήκης να αντανακλά εθμικό δίκαιο, ακόμη και αν η Συνθήκη δεν έχει τεθεί ακόμη σε ισχύ, υπό την προϋπόθεση ότι υφίσταται επαρκής ομοιόμορφη πρακτική, που εφαρμόζεται και από τα συγκεκριμένα κράτη τα οποία αφορά. Σε αυτή την περίπτωση υπάρχει μικρή πιθανότητα σημαντικής αντίδρασης στον εν λόγω κανόνα²⁵.

Στην πράξη, ο σχεδιασμός συμβατικών κανόνων συμβάλει στο να επικεντρωθεί η προσοχή της παγκόσμιας πεποίθησης δικαίου και αναμφίβολα επηρεάζει τη συμπεριφορά και τη νομική αντίληψη των κρατών. Το Διεθνές Δικαστήριο το αναγνώρισε και στην απόφαση του στην υπόθεση της *Υφαλοκρηπίδας*, όπου δήλωσε ότι «οι πολυμερείς συμβάσεις μπορούν να αποδειχθούν πολύ σημαντικές στην καταγραφή και ορισμό των εθμικών κανόνων ή στην εξέλιξή τους»²⁶. Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε έτσι ότι οι συνθήκες μπορούν να κωδικοποιήσουν προϋπάρχον εθμικό διεθνές δίκαιο αλλά και να θέσουν τα θεμέλια για τη δημιουργία νέων εθμών στηριγμένων σε κανόνες των συνθηκών αυτών. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι «μπορεί και ... μία διαδεδομένη και αντιπροσωπευτική συμμετοχή σε μία σύμβαση να αρκεί από μόνη της, υπό την προϋπόθεση να περιλαμβάνει κράτη των οποίων τα συμφέροντα επηρεάζονταν άμεσα»²⁷.

Η μελέτη στηρίχθηκε στην προσεχτική προσέγγιση ότι ο αριθμός των επικυρώσεων αποτελεί μία μόνο ένδειξη η οποία πρέπει να αξιολογείται σε σχέση με άλλα στοιχεία της πρακτικής, ιδιαίτερα την πρακτική κρατών που δεν συμμετέχουν στην εν λόγω συνθήκη. Η ομοιόμορφη πρακτική των μη συμβαλλόμενων κρατών θεωρήθηκε ως μία σημαντική θετική απόδειξη. Αντίθετα, η διαφορετική πρακτική μη συμβαλλόμενων κρατών θεωρήθηκε ως μία αρνητική απόδειξη. Η σύγκριση της πρακτικής των συμβαλλόμενων κρατών με εκείνη των μη συμβαλλόμενων κρατών θεωρήθηκε επίσης ιδιαίτερα σημαντική.

Κατά συνέπεια, η μελέτη δεν περιορίστηκε στην πρακτική των μη συμβαλλόμενων κρατών στις σχετικές συνθήκες του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. Ο περιορισμός της μελέτης στην ανάλυση της πρακτικής των περίπου 30 κρατών που δεν έχουν επικυρώσει τα πρόσθετα Πρωτόκολλα, για παράδειγμα, δεν θα συμβάδιζε με το κριτήριο της διαδεδομένης και αντιπροσωπευτικής πρακτικής ως απόδειξης για το διεθνές εθμικό δίκαιο. Έτσι, προκειμένου να αξιολογηθεί η ύπαρξη εθμικού δικαίου, λάβαμε υπόψη, ότι κατά τη δημοσίευση της μελέτης, το Πρόσθετο Πρωτόκολλο I είχε επικυρωθεί από 162 κράτη και το Πρόσθετο Πρωτόκολλο II από 157.

²³ Διεθνές Δικαστήριο, υπόθεση *Υφαλοκρηπίδας Βόρειας Θάλασσας*, οπ.παρ.σημ. 7, σελ. 42, §73

²⁴ Διεθνές Δικαστήριο, Στρατιωτικές και παραστρατιωτικές δραστηριότητες στην και σε βάρος της Νικαράγουας, οπ.παρ.σημ.12, σελ.99-100, §188. Άλλος ένας σημαντικός παράγοντας στην απόφαση του Δικαστηρίου ήταν ότι αντίστοιχα ψηφίσματα της Γενικής Συνέλευσης των Η.Ε. είχαν τύχει γενικής αποδοχής, συγκεκριμένα το Ψήφισμα 2625(XXV) σχετικά με τις φιλικές σχέσεις μεταξύ κρατών, το οποίο υιοθετήθηκε χωρίς ψηφοφορία.

²⁵ Διεθνές Δικαστήριο, υπόθεση *Υφαλοκρηπίδας*, οπ.παρ. 6, σελ.33 §34. (Το Δικαστήριο θεώρησε ότι η έννοια της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης αποτελούσε τμήμα του εθνικού διεθνούς δικαίου, καθώς ο αριθμός των απαιτήσεων για ΑΟΖ, είχε ανέλθει στις 56, συμπεριλαμβανομένων πολλών από τα ενδιαφερόμενα κράτη.

²⁶ Διεθνές Δικαστήριο, υπόθεση *Υφαλοκρηπίδας*, οπ.παρ. 6, σελ. 29-30, §27.

²⁷ Διεθνές Δικαστήριο, υπόθεση *Υφαλοκρηπίδας Βόρειας Θάλασσας*, βλ. υποσημείωση 7, σελ.42, § 73. Βλέπε επίσης την Έκθεση ΙΛΑ, οπ.παρ.σημ. 13, Αρχές 20-21,24,26 και 27, σελ. 754-765.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι η μελέτη δεν αποσκοπεί να καθορίσει την εθμική φύση κάθε κανόνα των συνθηκών διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου και για αυτό δεν ακολουθήθηκε η δομή των υπαρχουσών συνθηκών. Προσπάθησε κατά μείζονα λόγο να καταλήξει στο ποιοι κανόνες του διεθνούς εθμικού δικαίου απορρέουν από την πρακτική των κρατών σε συγκεκριμένους τομείς, αναλύοντας τους.

Καθώς η προσέγγιση που υιοθετήθηκε δεν αναλύει όλες τις διατάξεις των συνθηκών προκειμένου να καταλήξει στο αν αποτελούν έθιμο ή όχι, δεν θα πρέπει να συναχθεί το συμπέρασμα ότι όποιος συμβατικός κανόνας δεν αποτελεί αντικείμενο της ανάλυσης, δεν είναι εθμικός.

Οργάνωση της μελέτης

Για την καλύτερη εκπλήρωση της εντολής που δόθηκε στην ΔΕΕΣ, οι συγγραφείς συμβουλευτήκαν μία ομάδα ακαδημαϊκών εμπειρογνομόνων του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, οι οποίοι αποτέλεσαν την Επιτροπή Καθοδήγησης (Steering Committee) της μελέτης²⁸. Η Επιτροπή Καθοδήγησης υιοθέτησε ένα σχέδιο δράσης τον Ιούνιο του 1996 και η έρευνα ξεκίνησε τον επόμενο Οκτώβριο. Η έρευνα εκπονήθηκε με τη χρήση τόσο διεθνών όσο και εθνικών πηγών, που αντανακλούν την πρακτική των κρατών και στηρίχθηκε στα ακόλουθα έξι προβλεπόμενα τμήματα του σχεδίου δράσης:

- Αρχή της διάκρισης
- Προστασία συγκεκριμένων ατόμων και πραγμάτων
- Συγκεκριμένες μέθοδοι πολέμου
- Όπλα
- Μεταχείριση αμάχων και ατόμων εκτός μάχης (hors de combat)
- Εφαρμογή

Έρευνα με βάση εθνικές πηγές

Αποφασίστηκε η συνεργασία με εθνικούς ερευνητές καθώς οι εθνικές πηγές είναι πιο εύκολα προσβάσιμες στο εσωτερικό μιας χώρας. Για το λόγο αυτό, εντοπίστηκαν ένας ή μία ομάδα ερευνητών σε σχεδόν 50 κράτη (9 στην Αφρική, 11 στην Αμερική, 15 στην Ασία, 1 στην Αυστραλασία και 11 στην Ευρώπη), οι οποίοι θα εκπονούσαν έρευνα σχετικά με την πρακτική από το κράτος από το οποίο προέρχονταν²⁹. Οι χώρες επελέγησαν με κριτήριο τη γεωγραφική αντιπροσώπευση, καθώς και τυχόν πρόσφατες εμπειρίες από διαφορετικούς τύπους ενόπλων συρράξεων στις οποίες χρησιμοποιήθηκαν ποικίλλες πολεμικές μέθοδοι.

Παράλληλα ερευνήθηκαν και συγκεντρώθηκαν τα στρατιωτικά εγχειρίδια και η εθνική νομοθεσία των κρατών που δεν καλύπτονταν από τους εθνικούς ερευνητές. Το έργο αυτό διευκολύνθηκε από το δίκτυο των αντιπροσωπειών της ΔΕΕΣ ανά τον κόσμο, καθώς και από την εκτενή συλλογή εθνικών νομοθεσιών της Συμβουλευτικής Υπηρεσίας σχετικά με το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο.

²⁸ Η Επιτροπή καθοδήγησης, αποτελείται από τους καθηγητές Georges Abi-Saab, Salah El-Din Amer, Ove Bring, Eric David, John Dugard, Florentino Feliciano, Horst Fischer, Françoise Hampson, Theodor Meron, Djamchid Momtaz, Milan Šahović και Raúl Emilio Vinuesa.

²⁹ Αφρική: Αλγερία, Αγκόλα, Μποτσουάνα, Αίγυπτος, Αιθιοπία, Νιγηρία, Ρουάντα, Ν. Αφρική και Ζιμπάμπουε. Αμερική: Αργεντινή, Βραζιλία, Καναδάς, Χιλή, Κολομβία, Κούβα, Ισημερινός, Νικαράγουα, Περού, ΗΠΑ και Ουρουγουάη. Ασία: Κίνα, Ινδία, Ινδονησία, Ιράν, Ιράκ, Ισραήλ, Ιαπωνία, Δημοκρατία της Κορέας, Κουβέιτ, Λίβανος, Μαλαισία, Πακιστάν, Φιλιππίνες και Συρία. Αυστραλασία: Αυστραλία. Ευρώπη: Βέλγιο, Βοσνία&Ερζεγοβίνη, Κροατία, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ολλανδία, Ρωσία, Ισπανία, Ηνωμένο Βασίλειο και Γιουγκοσλαβία.

Έρευνα των διεθνών πηγών

Η κρατική πρακτική από διεθνείς πηγές συλλέχθηκε από έξι ομάδες και κάθε μία επικεντρώθηκε σε ένα τμήμα της μελέτης³⁰. Οι ομάδες αυτές ερεύνησαν την πρακτική στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών και άλλων διεθνών οργανισμών, συμπεριλαμβανομένων της Αφρικανικής Ένωσης (πρώην Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας), του Συμβουλίου της Ευρώπης, του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου, της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την Ένωση Αραβικών Κρατών, τον Οργανισμό Αμερικανικών Κρατών, τον Οργανισμό Ισλαμικής Διάσκεψης και τον Οργανισμό για τη Συνεργασία και την Ασφάλεια στην Ευρώπη. Συγκεντρώθηκε επίσης διεθνής νομολογία στο βαθμό που προσέφερε αποδείξεις για την ύπαρξη κανόνων διεθνούς εθιμικού δικαίου.

Έρευνα στα αρχεία της ΔΕΕΣ

Προκειμένου να συμπληρωθεί η έρευνα των εθνικών και διεθνών πηγών, η ΔΕΕΣ ερεύνησε τα αρχεία της, σχετικά με σχεδόν 40 πρόσφατες ένοπλες συγκρούσεις (21 στην Αφρική, 2 στην Αμερική, 8 στην Ασία και 8 στην Ευρώπη)³¹. Γενικά, οι συρράξεις αυτές επιλέχθηκαν ώστε να συμπεριληφθούν τα κράτη και οι συγκρούσεις οι οποίες δεν περιλαμβάνονταν στις εθνικές εκθέσεις.

Το αποτέλεσμα της τριαδικής αυτής προσέγγισης – έρευνα σε εθνικές, διεθνείς πηγές και τα αρχεία της - είναι ότι καλύφθηκε η πρακτική όλων των περιοχών του κόσμου. Λόγω της φύσης του αντικειμένου βέβαια, αυτή η έρευνα δεν μπορεί να θεωρηθεί ολοκληρωμένη. Η έρευνα επικεντρώθηκε συγκεκριμένα στην πρακτική των τελευταίων 30 ετών ώστε να εξασφαλίσει ότι το αποτέλεσμα θα αποτύπωνε το σύγχρονο εθιμικό διεθνές δίκαιο, αν και, όπου χρειάστηκε, αναφέρεται σε παλαιότερες πρακτικές.

Διαβουλεύσεις με εμπειρογνώμονες

Σε ένα πρώτο γύρο διαβουλεύσεων, η ΔΕΕΣ κάλεσε τις ομάδες της διεθνούς έρευνας να παράγουν μία επιστημονική περίληψη που θα συμπεριλάμβανε μία αρχική αξιολόγηση του διεθνούς εθιμικού δικαίου βασισμένη στις πρακτικές που συνέλεξαν. Αυτές οι περιλήψεις συζητήθηκαν στα πλαίσια της Επιτροπής καθοδήγησης σε τρεις συναντήσεις στη Γενεύη το 1998. Οι περιλήψεις αναθεωρήθηκαν και κατά τη διάρκεια ενός δεύτερου γύρου διαβουλεύσεων υποβλήθηκαν σε μία ομάδα ακαδημαϊκών και κυβερνητικών εμπειρογνομόνων από τις περιοχές του κόσμου. Οι

³⁰ Αρχή της διάκρισης: Καθηγητής Georges Abi-Saab (εισηγητής), Jean-François Quéguiner (ερευνητής). Προστασία συγκεκριμένων ατόμων και πραγμάτων: Καθηγητής Horst Fischer (εισηγητής) και Gregor Schotten και Heike Spieker (ερευνητές). Συγκεκριμένες πολεμικές μέθοδοι: καθηγητής Theodor Meron (εισηγητής) και Richard Desgagné (ερευνητής). Όπλα: καθηγητής Ove Bring (εισηγητής) και Gustaf Lind (ερευνητής). Μεταχείριση αμάχων και ατόμων εκτός μάχης: Françoise Hampson (εισηγητής) και Camille Giffard (ερευνητής). Εφαρμογή: Eric David (εισηγητής) και Richard Desgagné (ερευνητής).

³¹ Αφρική: Αγκόλα, Μπουρούντι, Τσάντ, Τσάντ-Λιβύη, Δημοκρατία του Κονγκό, Τζιμπουτί, Ερυθραία-Υεμένη, Αιθιοπία (1973-1994), Λιβερία, Μοζαμβίκη, Ναμίμπια, Νιγηρία-Καμερούν, Ρουάντα, Σενεγάλη, Σενεγάλη-Μαυριτανία, Σιέρα Λεόνε, Σομαλία, Σομαλία-Αιθιοπία, Σουδάν, Ουγκάντα και Δυτική Σαχάρα. Αμερική: Γουατεμάλα και Μεξικό. Ασία: Αφγανιστάν, Καμπότζη, Ινδία (Τζάμου και Κασμίρ), Παπούα Νέα Γουινέα, Σρι Λάνκα, Υεμένη και Υεμένη-Ερυθραία (επίσης στο τμήμα Αφρική). Ευρώπη: Αρμενία-Αζερμπαϊτζάν (Ναγκόρνο-Καραμπάχ), Κύπρος, Πρώην Γιουγκοσλαβία, (σύρραξη στη Γιουγκοσλαβία (1991-1992), σύρραξη στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη (1992-1996), σύρραξη στην Κροατία (Κράινα) (1992-1995)), Γεωργία (Αμπκχαζία), Ρωσία (Τσετσενία) και Τουρκία.

ενλόγω εμπειρογνώμονες, συμμετείχαν υπό την προσωπική τους ιδιότητα σε δύο συναντήσεις με την Επιτροπή καθοδήγησης στη Γενεύη το 1999, κατά τη διάρκεια των οποίων συνέβαλαν στην αξιολόγηση των πρακτικών που είχαν συλλεχθεί και υπέδειξαν συγκεκριμένες πρακτικές που δεν είχαν συμπεριληφθεί³².

Συντάσσοντας την έκθεση

Ως βάση για τη σύνταξη της έκθεσης, χρησιμοποιήθηκε η αξιολόγηση της Επιτροπής Καθοδήγησης, όπως είχε αναθεωρηθεί από την ομάδα των ακαδημαϊκών και κυβερνητικών εμπειρογνομόνων. Οι συγγραφείς της μελέτης επανεξέτασαν την πρακτική, επαναξιολόγησαν την ύπαρξη εθίμου, αναθεώρησαν τη διατύπωση και τη σειρά των κανόνων και προετοίμασαν τα σχόλια. Αυτά τα σχέδια κειμένων υποβλήθηκαν στην Επιτροπή Καθοδήγησης, την ομάδα των ακαδημαϊκών και κυβερνητικών εμπειρογνομόνων και το νομικό Τμήμα της ΔΕΕΣ προς σχολιασμό. Το κείμενο επικαιροποιήθηκε και τελειοποιήθηκε περαιτέρω με βάση τα ληφθέντα σχόλια.

Περίληψη των πορισμάτων

Η μεγάλη πλειοψηφία των διατάξεων των Συμβάσεων της Γενεύης, συμπεριλαμβανομένου του κοινού άρθρου 3, θεωρούνται τμήμα του διεθνούς εθιμικού δικαίου³³. Επιπλέον, δεδομένου ότι υπάρχουν πλέον 192 συμβαλλόμενα κράτη στις Συνθήκες της Γενεύης, σχεδόν όλα τα κράτη δεσμεύονται στο πλαίσιο του συμβατικού δικαίου. Έτσι, η εθιμική φύση των διατάξεων των Συνθηκών δεν αποτέλεσε αντικείμενο της μελέτης. Αντ' αυτού, η μελέτη επικεντρώθηκε στα Πρόσθετα Πρωτόκολλα, τη Σύμβαση της Χάγης για την Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς και σε ένα αριθμό εξειδικευμένων συμβάσεων που ρυθμίζουν τη χρήση όπλων.

Η περιγραφή του διεθνούς εθιμικού δικαίου που ακολουθεί, δεν αποβλέπει να εξηγήσει γιατί οι κανόνες είναι πλέον εθιμικοί, ούτε να παρουσιάσει τις πρακτικές στις οποίες στηρίχθηκε το συμπέρασμα. Η εξήγηση για τη θεώρηση ενός κανόνα ως εθιμικού μπορεί να αναζητηθεί στον Τόμο I της μελέτης, ενώ οι αντίστοιχες πρακτικές στον Τόμο II.

³² Οι κάτωθι ακαδημαϊκοί και κυβερνητικοί εμπειρογνώμονες συμμετείχαν υπό την προσωπική τους ιδιότητα σε αυτή τη διαβούλευση: Abdallah Ad-Douri (Ιράκ), Paul Berman (Ηνωμένο Βασίλειο), Sadi Çaycı (Τουρκία), Michael Cowling (Ν. Αφρική), Edward Cummings (ΗΠΑ), Antonio de Icaza (Μεξικό), Yoram Dinstein (Ισραήλ), Jean-Michel Favre (Γαλλία), William Fenrick (Καναδάς), Dieter Fleck (Γερμανία), Juan Carlos Gómez Ramírez (Κολομβία), Jamshed A. Hamid (Πακιστάν), Arturo Hernández- Basave (Μεξικό), Ibrahim Idriss (Αιθιοπία), Hassan Kassem Jouni (Λίβανος), Kenneth Keith (Νέα Ζηλανδία), Githu Muigai (Κένυα), Rein Müllerson (Εσθονία), Bara Niang (Σενεγάλη), Mohamed Olwan (Ιορδανία), Raul C. Pangalangan (Φιλιππίνες), Στέλιος Περράκης (Ελλάδα), Paulo Sergio Pinheiro (Βραζιλία), Arpád Prandler (Ουγγαρία), Pemmaraju Sreenivasa Rao (Ινδία), Camilo Reyes Rodríguez (Κολομβία), Itse E. Sagay (Νιγηρία), Harold Sandoval (Κολομβία), Somboon Sangianbut (Ταϊλάνδη), Marat A. Sarsembayev (Καζακστάν), Muhammad Aziz Shukri (Συρία), Parlaungan Sihombing (Ινδονησία), Geoffrey James Skillen (Αυστραλία), Guoshun Sun (Κίνα), Bakhtyar Tuzmukhamedov (Ρωσία), και Karol Wolfke (Πολωνία).

³³ Διεθνές Δικαστήριο, *Νομιμότητα της απειλής ή χρήσης πυρηνικών όπλων*, οπ.παρ.σημ. 8, σελ.257-258, §§ 79 και 82 (σε σχέση με τις Συμβάσεις της Γενεύης) και υπόθεση σχετικά με στρατιωτικές και παραστρατιωτικές δραστηριότητες στην και σε βάρος της Νικαράγουας, οπ.παρ.σημ. 12, σελ.114, §218 (σε σχέση με το ταυτόριθμο άρθρο 3).

Διεθνείς ένοπλες συρράξεις

Το Πρόσθετο Πρωτόκολλο I κωδικοποίησε αφενός προϋπάρχοντες κανόνες διεθνούς εθιμικού δικαίου αλλά και έθεσε τις βάσεις για τη δημιουργία νέων εθιμικών κανόνων. Οι πρακτικές που συλλέχθηκαν στα πλαίσια της μελέτης φανερώουν πόσο επηρέασε το Πρόσθετο Πρωτόκολλο I τις πρακτικές των κρατών στις διεθνείς και διεθνείς μη ένοπλες συρράξεις (βλέπε κάτωθι). Συγκεκριμένα, η έρευνα έδειξε ότι οι βασικές αρχές του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου I έχουν τύχει ευρείας αποδοχής, ευρύτερης από αυτή που δείχνει ο πίνακας των επικυρώσεων του εν λόγω Πρωτοκόλλου.

Ακόμη κι αν η μελέτη δεν αποσκοπούσε να καθορίσει την εθιμική φύση συγκεκριμένων συμβατικών διατάξεων, στο τέλος έγινε εμφανές ότι υπάρχουν πολύ εθιμικοί κανόνες οι οποίοι είναι ταυτόσημοι ή παραπλήσιοι με τους αντίστοιχους συμβατικούς. Παραδείγματα κανόνων που βρέθηκαν να είναι εθιμικοί, οι οποίοι αντιστοιχούν σε διατάξεις του Πρόσθετου πρωτοκόλλου I περιλαμβάνουν: την αρχή της διάκρισης μαχητών- αμάχων και αστικών και στρατιωτικών στόχων³⁴, την απαγόρευση αδιάκριτων επιθέσεων³⁵, την αρχή της αναλογικότητας στις επιθέσεις³⁶, την υποχρέωση λήψης όλων των δυνατών προφυλάξεων κατά την επίθεση και για τις συνέπειες επίθεσης³⁷, την υποχρέωση σεβασμού και προστασίας νοσηλευτικού και θρησκευτικού προσωπικού, ιατρικών μονάδων και οχημάτων³⁸, του ανθρώπινου δυναμικού και του υλικού ανθρωπιστικής βοήθειας³⁹, δημοσιογράφων⁴⁰, την υποχρέωση προστασίας όσων επιτελούν ιατρικών λειτουργημάτων⁴¹, την απαγόρευση επιθέσεων σε ανοχύρωτες περιοχές και αποστρατικοποιημένες ζώνες⁴², την υποχρέωση ελέους και προστασίας εχθρών που έχουν τεθεί εκτός μάχης⁴³, την απαγόρευση πρόκλησης λιμού⁴⁴, την απαγόρευση επιθέσεων σε αγαθά απαραίτητα για την επιβίωση του άμαχου πληθυσμού⁴⁵, την απαγόρευση κατάχρησης των εμβλημάτων και χρήσης δολίων μέσων⁴⁶, την υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών εγγυήσεων για τους αμάχους και τα άτομα που έχουν τεθεί εκτός μάχης⁴⁷, την υποχρέωση έρευνας για αγνοούμενα άτομα⁴⁸ και τη συγκεκριμένη προστασία που απολαύουν οι γυναίκες και τα παιδιά⁴⁹.

Μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, αναδύθηκε σημαντικός όγκος πρακτικής σχετικά με την προστασία του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου σε τέτοιου είδους συρράξεις. Η πρακτική αυτή είχε αξιοσημείωτη επιρροή στη διαμόρφωση του εθιμικού δικαίου που εφαρμόζεται σε μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις. Όπως το Πρόσθετο Πρωτόκολλο I έτσι και το Πρόσθετο Πρωτόκολλο II επηρέασε πολύ την

³⁴ Βλέπε Customary International Humanitarian Law, οπ.παρ.σημ. 4, Τόμος I, Κανόνες 1 και 7.

³⁵ Ibid, Κανόνες 11-13

³⁶ Ibid, Κανόνας 14

³⁷ Ibid, Κανόνες 15-24

³⁸ Ibid, Κανόνες 25 και 27-30.

³⁹ Ibid, Κανόνες 31-32.

⁴⁰ Ibid, Κανόνας 34.

⁴¹ Ibid, Κανόνας 26.

⁴² Ibid, Κανόνες 36-37.

⁴³ Ibid, Κανόνες 46-48.

⁴⁴ Ibid, Κανόνας 53.

⁴⁵ Ibid, Κανόνας 54.

⁴⁶ Ibid, Κανόνες 57-65.

⁴⁷ Ibid, Κανόνες 87-105.

⁴⁸ Ibid, Κανόνας 117.

⁴⁹ Ibid, Κανόνες 134-137.

πρακτική αυτή, με αποτέλεσμα, πολλές από τις διατάξεις του να θεωρούνται πλέον τμήμα του διεθνούς εθιμικού δικαίου. Παραδείγματα κανόνων του εθιμικού δικαίου που αντανακλούν διατάξεις του Πρόσθετου πρωτοκόλλου II είναι: η απαγόρευση επιθέσεων εναντίον αμάχων⁵⁰, η υποχρέωση σεβασμού και προστασίας του νοσηλευτικού και θρησκευτικού προσωπικού, των ιατρικών μονάδων και οχημάτων⁵¹, η υποχρέωση προστασίας προσωπικού που επιτελεί ιατρικό λειτούργημα⁵², η απαγόρευση πρόκλησης λιμού⁵³, η απαγόρευση επιθέσεων εναντίον εγκαταστάσεων απαραίτητων για την επιβίωση του άμαχου πληθυσμού⁵⁴, η υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών εγγυήσεων των αμάχων και των ατόμων που έχουν τεθεί εκτός μάχης⁵⁵, η υποχρέωση διεξαγωγής έρευνας, σεβασμού και προστασίας των τραυματιών, αρρώστων και ναυαγών⁵⁶, η υποχρέωση διεξαγωγής έρευνας και προστασίας των νεκρών⁵⁷, η υποχρέωση προστασίας των ατόμων που έχουν στερηθεί την ελευθερία τους⁵⁸, η απαγόρευση αναγκαστικής εκτόπισης αμάχων⁵⁹ και η ειδική προστασία που απολαμβάνουν γυναίκες και παιδιά⁶⁰.

Ωστόσο, η πιο σημαντική συνεισφορά του εθιμικού διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου στις μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις προχωρά πιο πέρα από τις διατάξεις του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου II. Πράγματι, η πρακτική έχει δημιουργήσει ένα σημαντικό αριθμό εθιμικών κανόνων πιο λεπτομερών από τις συχνά υποτυπώδεις διατάξεις του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου II, καλύπτοντας έτσι σημαντικά κενά στους κανόνες των μη διεθνών ενόπλων συρράξεων.

Το Πρόσθετο Πρωτόκολλο II για παράδειγμα περιλαμβάνει μόνο μία υποτυπώδη διάταξη για τη διεξαγωγή των εχθροπραξιών. Το άρθρο 13 προβλέπει ότι «ο αστικός πληθυσμός αυτός καθαυτός, καθώς και οι απλοί ιδιώτες, δεν θα αποτελούν αντικείμενο επιθέσεων». Αντίθετα από το Πρόσθετο Πρωτόκολλο I, το Πρόσθετο Πρωτόκολλο II δεν περιλαμβάνει συγκεκριμένους κανόνες και ορισμούς σχετικά με τις αρχές της διάκρισης και της αναλογικότητας.

Τα κενά στη ρύθμιση της διεξαγωγής των εχθροπραξιών του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου II έχουν συμπληρωθεί κατά ένα μεγάλο βαθμό από την κρατική πρακτική, γεγονός το οποίο οδήγησε στη δημιουργία κανόνων παράλληλων προς αυτών του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου I, που όμως βρίσκουν εφαρμογή ως εθιμικό δίκαιο σε εσωτερικές ένοπλες συρράξεις. Οι κανόνες αυτοί καλύπτουν τις βασικές αρχές για τη διεξαγωγή των εχθροπραξιών και περιλαμβάνουν κανόνες για την προστασία συγκεκριμένων ατόμων και εγκαταστάσεων καθώς και για συγκεκριμένες πολεμικές μεθόδους⁶¹.

⁵⁰ Ibid, Κανόνας 1.

⁵¹ Ibid, Κανόνες 25 και 27-30.

⁵² Ibid, Κανόνας 26.

⁵³ Ibid, Κανόνας 53.

⁵⁴ Ibid, Κανόνας 54.

⁵⁵ Ibid, Κανόνες 87-105.

⁵⁶ Ibid, Κανόνες 109-111.

⁵⁷ Ibid, Κανόνες 112-113.

⁵⁸ Ibid, Κανόνες 118-119, 121 και 125.

⁵⁹ Ibid, Κανόνας 129.

⁶⁰ Ibid, Κανόνες 134-137.

⁶¹ Ibid, Κανόνες 7-10 (διαφορά μεταξύ αστικών και στρατιωτικών στόχων), Κανόνες 11-13 (αδιάκριτες επιθέσεις), Κανόνας 14 (αναλογικότητα στην επίθεση), Κανόνες 15-21 (προφυλάξεις κατά την επίθεση), Κανόνες 22-24 (προφυλακτικά μέτρα κατά των συνεπειών των επιθέσεων), Κανόνες 31-32 (προσωπικό και αντικείμενα ανθρωπιστικής βοήθειας), Κανόνας 34 (δημοσιογράφοι), Κανόνες 35-37 (προστατευμένες ζώνες), Κανόνες 46-48 (άρνηση ελέους), Κανόνες 55-56 (πρόσβαση σε ανθρωπιστική βοήθεια) και Κανόνες 57-65 (παραπλάνηση).

Αντίστοιχα, το Πρόσθετο Πρωτόκολλο II, περιλαμβάνει μόνο μία γενική διάταξη σχετικά με την ανθρωπιστική βοήθεια προς τον άμαχο πληθυσμό που έχει ανάγκη συνδρομής. Το άρθρο 18(2) προβλέπει ότι «σε περίπτωση που ο άμαχος πληθυσμός υποφέρει μεγάλες κακουχίες λόγω της έλλειψης εφοδίων απαραίτητων για την επιβίωσή του...θα αναλαμβάνονται πράξεις ανακούφισης του αστικού πληθυσμού, οι οποίες είναι αποκλειστικά ανθρωπιστικής και αποκάλυπτης φύσεως και οι οποίες ενεργούνται χωρίς διακρίσεις». Αντίθετα από το Πρόσθετο Πρωτόκολλο I, το Πρόσθετο Πρωτόκολλο II δεν περιλαμβάνει συγκεκριμένες διατάξεις που να προβλέπουν το σεβασμό και την προστασία του προσωπικού και της ανθρωπιστικής βοήθειας και που να επιβάλλουν στα μέρη της σύρραξης να επιτρέπουν και να διευκολύνουν τη γρήγορη και ανεμπόδιστη διέλευσή της για τους αμάχους που την έχουν ανάγκη και να εξασφαλίζουν την ελευθερία μετακίνησης του εξουσιοδοτημένου προσωπικού, παρόλο που μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι η απαίτηση αυτή συνάγεται έμμεσα από το άρθρο 18(2) του εν λόγω πρωτοκόλλου. Οι απαιτήσεις αυτές όμως έχουν αποκρυσταλλωθεί σε διεθνές εθμικό δίκαιο, εφαρμοστέο τόσο στις διεθνείς όσο και στις μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις ως αποτέλεσμα της διαδεδομένης, αντιπροσωπευτικής και κυριολεκτικά ομοιόμορφης πρακτικής.

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να τονιστεί ότι ενώ τόσο το Πρόσθετο Πρωτόκολλο I και II προϋποθέτουν τη συναίνεση των μερών σχετικά με την ανθρωπιστική βοήθεια⁶², οι πρακτικές που συλλέχθηκαν δεν περιλαμβάνουν το στοιχείο της συναίνεσης. Βέβαια είναι αυταπόδεικτο ότι μία ανθρωπιστική οργάνωση δεν μπορεί να λειτουργήσει χωρίς τη συναίνεση του συγκεκριμένου μέρους. Ωστόσο, το εμπλεκόμενο μέρος δεν μπορεί να αυθαίρετα να αρνηθεί τη συναίνεσή του. Έχει πλέον γίνει αποδεκτό ότι στην περίπτωση που μέρος του άμαχου πληθυσμού απειλείται με λιμό και υπάρχει ανθρωπιστική οργάνωση που μπορεί να προσφέρει βοήθεια αντικειμενικά χωρίς διακρίσεις, το εμπλεκόμενο μέρος είναι υποχρεωμένο να συναινέσει⁶³. Σε κάθε περίπτωση η πρακτική έδειξε ότι παρόλο που το εμπλεκόμενο μέρος δεν μπορεί αυθαίρετα να αρνηθεί να συναινέσει, μπορεί να ασκήσει έλεγχο στην ανθρωπιστική δράση και το προσωπικό της δράσης πρέπει να σεβαστεί την εθνική νομοθεσία σχετικά με την πρόσβαση στο έδαφος και τους κανόνες ασφάλειας.

Ζητήματα που χρήζουν περαιτέρω διευκρίνισης

Η μελέτη, επίσης, απεκάλυψε έναν αριθμό ζητημάτων όπου η πρακτική δεν είναι ξεκάθαρη. Για παράδειγμα, ενώ οι όροι «μαχητής» και «άμαχος» ορίζονται ξεκάθαρα στις διεθνείς ένοπλες συρράξεις⁶⁴, στις μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις η πρακτική είναι διφορούμενη ως προς το αν, για τους σκοπούς διεξαγωγής εχθροπραξιών, τα μέλη ενόπλων αντιστασιακών ομάδων θεωρούνται ως μέλη των ενόπλων δυνάμεων ή ως άμαχοι. Συγκεκριμένα, δεν είναι ξεκάθαρο αν τα μέλη ενόπλων αντιστασιακών ομάδων είναι άμαχοι, οι οποίοι χάνουν το δικαίωμα προστασίας τους από την επίθεση όταν συμμετέχουν άμεσα στις εχθροπραξίες ή αν μέλη τέτοιων ομάδων υπόκεινται σε επίθεση με αυτή την ιδιότητα. Αυτή η έλλειψη σαφήνειας αντανακλάται και στο συμβατικό δίκαιο. Το δεύτερο Πρόσθετο Πρωτόκολλο, για παράδειγμα, δεν περιέχει κάποιον ορισμό των αμάχων ή του άμαχου πληθυσμού παρόλο που οι όροι αυτοί χρησιμοποιούνται σε αρκετές

⁶² Βλέπε Πρόσθετο Πρωτόκολλο I, άρθρο 70(1) και Πρόσθετο Πρωτόκολλο II, άρθρο 18(2).

⁶³ Βλέπε Yves Sandoz, Christophe Swinarski, Bruno Zimmermann, Commentary on the Additional Protocols, ICRC, Γενεύη, 1987, §4885, βλέπε επίσης §2805.

⁶⁴ Βλ. *Customary International Humanitarian Law*, όπ. π. σημ. 4, τ. I, Κανόνας 3 (μαχητές), Κανόνας 4 (ένοπλες δυνάμεις) και Κανόνας 5 (άμαχοι και άμαχος πληθυσμός).

διατάξεις⁶⁵. Παρομοίως, μεταγενέστερες συνθήκες, εφαρμοστές σε μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις, χρησιμοποιούν τους όρους «άμαχοι» και «άμαχος πληθυσμός» χωρίς να τους ορίζουν⁶⁶.

Ένα ακόμα σχετικό ζήτημα που επηρεάζει τη ρύθμιση τόσο των διεθνών όσο και των μη διεθνών ενόπλων συρράξεων είναι η απουσία ενός συγκεκριμένου ορισμού του όρου «άμεση συμμετοχή στις εχθροπραξίες». Η απώλεια της προστασίας από την επίθεση είναι ξεκάθαρη και αναμφίβολη όταν ο άμαχος προβεί σε χρήση όπλων ή άλλων μέσων ώστε να διαπράξει βιαιοπραγίες εναντίον των μελών ή του υλικού των εχθρικών δυνάμεων. Όμως, υπάρχει, επίσης, σημαντική πρακτική η οποία παρέχει ελάχιστες ή ανύπαρκτες κατευθυντήριες γραμμές επί της ερμηνείας του όρου «άμεση συμμετοχή» και υποδηλώνει, για παράδειγμα, πως η εκτίμηση πρέπει να γίνεται ανά περίπτωση ή απλά επαναλαμβάνει τον γενικό κανόνα ότι η άμεση συμμετοχή στις εχθροπραξίες έχει ως συνέπεια την απώλεια της προστασίας των αμάχων από την επίθεση. Σχετικό με αυτό το θέμα είναι και το ερώτημα αναφορικά με το πώς χαρακτηρίζεται ένα άτομο σε περίπτωση αμφιβολιών. Εξαιτίας αυτών των αβεβαιοτήτων η ΔΕΕΣ επιδιώκει να αποσαφηνίσει την έννοια της «άμεσης συμμετοχής» μέσω μιας σειράς συναντήσεων ειδικών εμπειρογνομόνων ήδη από το 2003⁶⁷.

Ένα ακόμα υπό εξέταση θέμα είναι η έκταση και η ακριβής εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας της επίθεσης. Ενώ η μελέτη αποκάλυψε μια ευρεία υποστήριξη της αρχής αυτής, δεν παρέχει περισσότερες διευκρινήσεις από αυτές που εντοπίζονται στο συμβατικό δίκαιο αναφορικά με την αναγκαία ισορροπία μεταξύ στρατιωτικού πλεονεκτήματος και παράπλευρης απώλειας αμάχων.

Ζητήματα σχετικά με τη διεξαγωγή των εχθροπραξιών

Τα δύο Πρόσθετα Πρωτόκολλα εισήγαγαν έναν νέο κανόνα που απαγορεύει τις επιθέσεις κατά έργων και εγκαταστάσεων που περιέχουν επικίνδυνα υλικά, ακόμα και όταν αποτελούν στρατιωτικούς στόχους, αν η επίθεση αυτή δύναται να προκαλέσει την απελευθέρωση αυτών των υλικών και κατά συνέπεια σοβαρές απώλειες σε άμαχο πληθυσμό⁶⁸. Χωρίς, όμως, να έχει καταστεί ξεκάθαρο αν οι εν λόγω ειδικοί κανόνες αποτελούν τμήμα του εθμικού δικαίου, η πρακτική καταδεικνύει πως τα Κράτη έχουν συνειδητοποιήσει τον υψηλό κίνδυνο σοβαρών παράπλευρων απωλειών από την επίθεση εναντίον τέτοιων έργων ή εγκαταστάσεων όταν αυτά αποτελούν στρατιωτικούς στόχους. Ως εκ τούτου, αναγνωρίζουν πως σε κάθε ένοπλη σύρραξη ιδιαίτερη μέριμνα πρέπει να δίνεται σε περίπτωση επίθεσης, ώστε να αποφευχθεί η έκλυση επικίνδυνων υλικών και οι συνεπακόλουθες σοβαρές απώλειες σε άμαχο πληθυσμό. Η μελέτη κατέληξε στο ότι αυτή η απαίτηση αποτελεί τμήμα του εθμικού διεθνούς δικαίου εφαρμοστέου σε κάθε ένοπλη σύρραξη.

Ένας νέος, ακόμα, κανόνας που εισήχθη με το Πρόσθετο Πρωτόκολλο Ι είναι η απαγόρευση της χρήσης μεθόδων ή μέσων διεξαγωγής των εχθροπραξιών που σκοπεύουν, ή που είναι αναμενόμενο να προκαλέσουν ευρεία, μακροχρόνια και σοβαρή ζημία στο φυσικό περιβάλλον. Από την υιοθέτηση του Προσθέτου

⁶⁵ II Πρόσθετο Πρωτόκολλο, Άρθρα 13-15 και 17-18.

⁶⁶ Βλ., π.χ. Τροποποιημένο Πρωτόκολλο II της Σύμβασης για ορισμένα Συμβατικά Όπλα, Άρθρα 3 (7)-(11), III Πρωτόκολλο της Σύμβασης για ορισμένα Συμβατικά Όπλα, Άρθρο 2, Σύμβαση της Οττάβα για την Απαγόρευση Ναρκών κατά Προσωπικού, Προοίμιο, Καταστατικό Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, Άρθρα 8 (2) (ε)(i), (iii) και (viii).

⁶⁷ Βλ., π.χ. Η Άμεση Συμμετοχή στις Εχθροπραξίες υπό το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο, Έκθεση από την Διεθνή Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού, Γενεύη, Σεπτέμβριος 2003, διαθέσιμη στο www.icrc.org.

⁶⁸ I Πρόσθετο Πρωτόκολλο, Άρθρο 56 (1) (του οποίου έπονται, ωστόσο, εξαιρέσεις υπό την παράγραφο 2) και II Πρόσθετο Πρωτόκολλο, Άρθρο 15 (χωρίς καμία εξαίρεση).

Πρωτοκόλλου I, η απαγόρευση αυτή έχει τύχει εκτενούς υποστήριξης από την πρακτική των κρατών, ώστε να θεωρείται ότι αποκρυσταλλώνει εθιμικό δίκαιο, ακόμα και αν μερικά κράτη επιμόνως θεωρούν πως ο κανόνας δεν εφαρμόζεται επί των πυρηνικών όπλων και ότι, κατά συνέπεια, δε δεσμεύονται από αυτόν αναφορικά με τα πυρηνικά όπλα⁶⁹. Πέραν του ειδικού αυτού κανόνα, η μελέτη κατέδειξε πως το φυσικό περιβάλλον θεωρείται πολιτικός στόχος και ως τέτοιος προστατεύεται από τις ίδιες αρχές και κανόνες για την προστασία των μη στρατιωτικών στόχων, και συγκεκριμένα από τις αρχές της διάκρισης, της αναλογικότητας και της απαίτησης να λαμβάνονται προφυλάξεις κατά την επίθεση. Τούτο σημαίνει πως κανένα τμήμα του φυσικού περιβάλλοντος δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο επίθεσης, εκτός και αν αποτελεί στρατιωτικό στόχο, και πως απαγορεύεται η επίθεση εναντίον στρατιωτικού στόχου που εικάζεται να προκαλέσει παράπλευρη ζημία στο περιβάλλον ευρύτερη σε σχέση με τα συγκεκριμένα και άμεσα αναμενόμενα στρατιωτικά πλεονεκτήματα. Στη γνωμοδότηση του επί της υπόθεσης των Πυρηνικών Όπλων, το Διεθνές Δικαστήριο δήλωσε πως «Τα κράτη πρέπει λαμβάνουν υπόψη τους περιβαλλοντικές εκτιμήσεις όταν αξιολογούν την αναγκαιότητα και την αναλογικότητα κατά την επιδίωξη στρατιωτικών στόχων»⁷⁰. Επιπρόσθετα, τα μέρη μιας σύρραξης είναι υποχρεωμένα να λαμβάνουν όλες τις δυνατές προφυλάξεις κατά τη διεξαγωγή των εχθροπραξιών ώστε να αποφεύγουν, και σε κάθε περίπτωση να ελαχιστοποιούν, παράπλευρες ζημιές στο περιβάλλον. Η έλλειψη επιστημονικής βεβαιότητας για τις συνέπειες στο περιβάλλον ορισμένων στρατιωτικών επιχειρήσεων δεν απαλλάσσει κανένα μέρος της σύρραξης από την απαίτηση λήψης τέτοιων προφυλάξεων⁷¹.

Υπάρχουν, επίσης, ζητήματα τα οποία δεν εξετάζονται καθαυτά στα Πρόσθετα Πρωτόκολλα. Για παράδειγμα, τα Πρόσθετα Πρωτόκολλα δεν περιλαμβάνουν καμία συγκεκριμένη διάταξη που να αφορά στην προστασία του προσωπικού και υποδομών που εμπλέκονται σε μια ειρηνευτική επιχείρηση. Στην πράξη, ωστόσο, αυτού του είδους το προσωπικό και οι υποδομές απολαμβάνουν ανάλογης προστασίας από την επίθεση με αυτή των αμάχων και των πολιτικών στόχων αντιστοίχως. Ως εκ τούτου, ο κανόνας που απαγορεύει επιθέσεις κατά προσωπικού και υποδομών ειρηνευτικών επιχειρήσεων, σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, στο μέτρο που δικαιούνται της προστασίας που παρέχεται σε αμάχους και σε αστικά αγαθά υπό το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, αναπτύχθηκε με την πρακτική των κρατών και συμπεριλήφθηκε στο Καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου. Πλέον, αποτελεί τμήμα του εθιμικού διεθνούς δικαίου εφαρμοστέου σε κάθε είδους ένοπλη σύρραξη⁷².

Ένας αριθμός ζητημάτων που σχετίζονται με τη διεξαγωγή των εχθροπραξιών ρυθμίζεται από τον Κανονισμό της Χάγης. Αυτές οι ρυθμίσεις θεωρούνται από καιρό εθιμικού δικαίου στις διεθνείς ένοπλες συρράξεις⁷³. Ωστόσο, κάποιιοι από τους κανόνες αυτούς, γίνονται αποδεκτοί, επίσης, ως εθιμικοί σε μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις. Για παράδειγμα, προϋφιστάμενοι κανόνες του εθιμικού διεθνούς δικαίου που απαγορεύουν 1) την καταστροφή ή την κατάσχεση ιδιοκτησίας του αντιπάλου,

⁶⁹ Βλ. *Customary International Humanitarian Law*, όπ. παρ. σημ. 4, τ. I, Κανόνας 45.

⁷⁰ Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, *Νομιμότητα της Απειλής ή Χρήσης Πυρηνικών Όπλων*, όπ. παρ. σημ. 8, § 30.

⁷¹ Βλ. *Customary International Humanitarian Law*, όπ. παρ. σημ. 4, τ. I, Κανόνας 44.

⁷² Βλ., *ibid*, Κανόνας 33.

⁷³ Διεθνές Στρατιωτικό Δικαστήριο της Νυρεμβέργης, Υπόθεση των κυρίων εγκληματιών πολέμου, Απόφαση, 1 Οκτωβρίου 1946, Επίσημα Έγγραφα, τ. I, σελ. 253-254.

εκτός και αν επιβάλλεται από επιτακτική στρατιωτική αναγκαιότητα, και 2) η λεηλασία, εφαρμόζονται αντιστοίχως και ισότιμα σε μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις. Ως λεηλασία νοείται η αρπαγή δια της βίας ιδιωτικής ιδιοκτησίας από τους υπηκόους του αντιπάλου για ιδιωτική ή προσωπική χρήση⁷⁴. Και οι δύο απαγορεύσεις δεν επηρεάζουν την εθιμική πρακτική της κατάσχεσης, ως πολεμικής λείας, στρατιωτικού υλικού που ανήκει σε αντίπαλο μέρος.

Υπό το εθιμικό διεθνές δίκαιο, οι διοικητές δύνανται να επιχειρήσουν να εγκαθιδρύσουν μη εχθρική επικοινωνία μέσω οποιουδήποτε επικοινωνιακού μέσου, αλλά αυτή η επικοινωνία πρέπει να ερείδεται σε καλή πίστη. Η πρακτική καταδεικνύει πως οι επικοινωνίες μπορούν να διεξαχθούν μέσω μεσαζόντων γνωστών ως «κηρύκων» (“*parlementaires*”), όπως επίσης και με διάφορα άλλα μέσα, όπως τηλέφωνο ή ασύρματο. Ο «κήρυκας» είναι ένα άτομο που ανήκει σε κάποιο μέρος της σύρραξης το οποίο εξουσιοδοτήθηκε να επικοινωνήσει με ένα άλλο μέρος της σύρραξης και το οποίο ως εκ τούτου προστατεύεται. Η μελέτη κατέδειξε ότι η παραδοσιακή μέθοδος του να προχωρά ένα άτομο κρατώντας μια λευκή σημαία προκειμένου να θεωρηθεί «κήρυκας» είναι ακόμα έγκυρη. Επιπρόσθετα, αποτελεί αναγνωρισμένη πρακτική η προσφυγή σε ένα τρίτο μέρος από τα μέρη της σύρραξης για την διευκόλυνση της επικοινωνίας, όπως για παράδειγμα σε μια προστάτιδα δύναμη ή σε μία αμερόληπτη και ουδέτερη ανθρωπιστική οργάνωση, η οποία λειτουργεί ως υποκατάστατο, ιδίως τη ΔΕΕΣ, ή κάποιο διεθνή οργανισμό ή μια ειρηνευτική δύναμη. Η πρακτική που συλλέχθηκε καταδεικνύει πως διάφοροι θεσμοί και οργανισμοί έχουν λειτουργήσει ως μεσολαβητές σε διαπραγματεύσεις, τόσο σε διεθνείς όσο και σε μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις, και πως, επίσης, αυτό είναι γενικώς αποδεκτό. Οι κανόνες που αφορούν στους «κήρυκας» ανάγονται στον Κανονισμό της Χάγης και από καιρό θεωρούνται εθιμικοί στις διεθνείς ένοπλες συρράξεις. Σε επίπεδο πρακτικής τα τελευταία περίπου 50 χρόνια έχουν καταστεί εθιμικοί και σε μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις⁷⁵.

Η πρακτική αποκαλύπτει δύο νομικά καθεστώτα για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών. Το πρώτο πηγάζει από τον Κανονισμό της Χάγης και απαιτεί ειδική μέριμνα κατά τις στρατιωτικές επιχειρήσεις ώστε να αποφευχθούν οι ζημιές σε κτήρια αφιερωμένα στη θρησκεία, την τέχνη, την επιστήμη, την εκπαίδευση ή σε φιλανθρωπικούς σκοπούς και σε ιστορικά μνημεία, εκτός και αν αποτελούν στρατιωτικούς στόχους. Επίσης, απαγορεύει την κατάσχεση ή την καταστροφή ή την εκ προθέσεως καταστροφή τέτοιων κτηρίων και μνημείων. Ενώ οι εν λόγω κανόνες θεωρούνται από καιρού ως εθιμικοί στις διεθνείς ένοπλες συρράξεις, πλέον γίνονται αποδεκτοί ως εθιμικοί και σε μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις.

Το δεύτερο νομικό καθεστώς βασίζεται σε συγκεκριμένες διατάξεις της Σύμβασης της Χάγης του 1954 για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών, η οποία προστατεύει «τα αγαθά εξαιρετικής σημασίας για την πολιτιστική κληρονομιά των λαών» και εισάγει ένα ξεχωριστό σύμβολο για την ταυτοποίηση αυτής. Το εθιμικό δίκαιο σήμερα απαιτεί όπως τέτοιου είδους «αγαθά» δεν υπόκεινται σε επίθεση ούτε χρησιμοποιούνται για σκοπούς οι οποίοι είναι πιθανόν να τα εκθέσουν σε καταστροφή ή ζημία, εκτός και αν το αντίθετο υπαγορεύεται από επιτακτική στρατιωτική αναγκαιότητα. Επίσης, απαγορεύει κάθε μορφή κλοπής, λεηλασίας και κατάχρησης, όπως επίσης και κάθε πράξη βανδαλισμού ενάντια σε τέτοιου είδους αγαθά. Οι απαγορεύσεις αυτές ανταποκρίνονται στις διατάξεις της Σύμβασης της

⁷⁴ Βλ. Στοιχεία Εγκλημάτων για το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο, Η λεηλασία ως έγκλημα πολέμου (Άρθρο 8 (2)(b)(xvi) και (e)(v) του Καταστατικού του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου).

⁷⁵ Βλ. *Customary International Humanitarian Law*, όπ. παρ. σημ. 4, τ. I, Κανόνας 67-69.

Χάγης και είναι αποδεικτικά στοιχεία της επιρροής που έχει η Σύμβαση στην κρατική πρακτική αναφορικά με την προστασία των σημαντικών πολιτιστικών αγαθών.

Όπλα

Οι γενικές αρχές που απαγορεύουν τη χρήση όπλων που προκαλούν περιττά τραύματα ή μη «αναγκαίο» πόνο και όπλα που εκ της φύσεως του δεν διακρίνουν ανάμεσα σε μαχητές και αμάχους κρίθηκαν ως εθμικές ανεξάρτητα από το χαρακτηρισμό της ένοπλης σύρραξης. Εξάλλου, και κυρίως επί τη βάσει των εν λόγω αρχών, η κρατική πρακτική έχει απαγορεύσει, βάσει του εθμικού διεθνούς δικαίου, τη χρήση ορισμένων όπλων: το δηλητήριο ή δηλητηριασμένα όπλα, βιολογικά όπλα, χημικά όπλα, ουσίες που χρησιμοποιούνται για την καταστολή αναταραχών και την αποκατάσταση της τάξης ως μέθοδο διεξαγωγής εχθροπραξιών, ζιζανιοκτόνα ως μέθοδο διεξαγωγής εχθροπραξιών⁷⁶, σφαίρες οι οποίες μεγεθύνονται ή επεκτείνονται εύκολα μέσα στο ανθρώπινο σώμα, χρήση σφαιρών κατά προσωπικού που εκρήγνυται μέσα στο ανθρώπινο σώμα, όπλα θραυσμάτων μη ανιχνεύσιμα από ακτίνες Χ στο ανθρώπινο σώμα, παγίδες οι οποίες συνδέονται με οιονδήποτε τρόπο με αντικείμενα ή πρόσωπα που δικαιούνται ειδικής προστασίας υπό το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο ή αντικείμενα που είναι δυνατόν να προσελκύσουν αμάχους και όπλα ακτινών (laser) που η μοναδική τους λειτουργία ή κάποια εκ των λειτουργιών τους είναι η πρόκληση μόνιμης τύφλωσης ή διατάραξη οράσεως.

Ορισμένα όπλα τα οποία δεν είναι απαγορευμένα *per se* από το εθμικό δίκαιο, υπόκεινται σε περιορισμούς. Τέτοια είναι και η περίπτωση των ναρκών και των εμπρηστικών όπλων.

Ιδιαίτερη μέριμνα πρέπει να δίνεται ώστε να ελαχιστοποιούνται οι χωρίς διάκριση επιπτώσεις των ναρκών. Τούτο περιλαμβάνει για παράδειγμα την αρχή πως τα μέρη της σύρραξης οφείλουν να καταγράφουν, στο μέτρο του δυνατού, την τοποθεσία των ναρκών. Επίσης, κατά τη λήξη των ενεργών εχθροπραξιών, το μέρος της σύρραξης που χρησιμοποίησε νάρκες οφείλει να τις απομακρύνει ή να τις καταστήσει ακίνδυνες για τους αμάχους ή να διευκολύνει την απομάκρυνση τους.

Με περισσότερες από 140 επικυρώσεις της Σύμβασης της Οττάβα και ενώ άλλες δρομολογούνται η πλειονότητα των κρατών δεσμεύεται συμβατικά για τη μη χρήση, παραγωγή, αποθήκευση και μεταφορά ναρκών κατά προσωπικού. Ενώ αυτή η απαγόρευση δεν αποτελεί τμήμα του εθμικού διεθνούς δικαίου, λόγω της σημαντικής αντίθετης πρακτικής κρατών μη συμβαλλομένων μερών της Σύμβασης, σχεδόν όλα τα κράτη, περιλαμβανομένων των μη συμβαλλομένων μερών της Σύμβασης της Οττάβα και που είναι αντίθετα με την άμεση απαγόρευση τους, έχουν αναγνωρίσει την ανάγκη να εργαστούν προς την κατεύθυνση της ενδεχόμενης εξάλειψης των ναρκών κατά προσωπικού.

Η χρήση κατά προσωπικού εμπρηστικών όπλων απαγορεύεται εκτός και αν δεν είναι δυνατή η χρήση ενός λιγότερο «επιβλαβούς» όπλου για να τεθεί κάποιος εκτός μάχης (*hors de combat*). Παράλληλα, σε περίπτωση χρήσης τους, ιδιαίτερη μέριμνα πρέπει να ληφθεί ώστε να αποφευχθούν και σε κάθε περίπτωση να ελαχιστοποιηθούν οι απώλειες σε ζωές αμάχων, τραυματισμοί αμάχων και ζημιές σε αγαθά αστικού χαρακτήρα.

⁷⁶ Ο κανόνας αυτός ενσωματώνει μια σειρά άλλων κανόνων εθμικού διεθνούς δικαίου, κυρίως την απαγόρευση βιολογικών και χημικών όπλων, την απαγόρευση επιθέσεων κατά χλωρίδας που δεν αποτελεί στρατιωτικό στόχο, την απαγόρευση επιθέσεων που δύναται να προκαλέσουν παράπλευρες απώλειες αμάχων, τραυματισμούς σε αμάχους, ζημιά σε αστικούς στόχους ή ένα συνδυασμό ο οποίος ενδέχεται να υπερβαίνει το αναμενόμενο συγκεκριμένο και άμεσο στρατιωτικό πλεονέκτημα και την απαγόρευση πρόκλησης γενικευμένων, μακροχρόνιων και σοβαρών ζημιών στο φυσικό περιβάλλον.

Οι περισσότεροι από αυτούς τους κανόνες ανταποκρίνονται σε συμβατικές διατάξεις που αρχικώς ήταν εφαρμοστέες μόνον σε διεθνείς ένοπλες συρράξεις. Η τάση αυτή έχει σταδιακά αναστραφεί, για παράδειγμα η τροπολογία του Πρωτοκόλλου II της Σύμβασης για ορισμένα συμβατικά όπλα του 1996, το οποίο εφαρμόζεται και στις μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις και πλέον πρόσφατα από την τροποποίηση της Σύμβασης για ορισμένα συμβατικά όπλα το 2001 για την επέκταση του πεδίου εφαρμογής των Πρωτοκόλλων I-IV στις μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις. Οι ως άνω απαγορεύσεις και περιορισμοί εφαρμόζονται σε κάθε ένοπλη σύρραξη.

Όταν η ΔΕΕΣ έλαβε την εντολή να εκπονήσει τη μελέτη για το εθιμικό διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης επεξεργαζόταν τη νομιμότητα της χρήσης πυρηνικών όπλων κατόπιν αιτήματος για έκδοση γνωμοδότησης από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών. Η ΔΕΕΣ, συνεπώς, αποφάσισε να μην καταπιαστεί στη δική της μελέτη με το εν λόγω ζήτημα. Στη γνωμοδότηση του το Διεθνές Δικαστήριο ομόφωνα έκρινε πως «η απειλή ή η χρήση πυρηνικών όπλων πρέπει να είναι συμβατή με τις απαιτήσεις του διεθνούς δικαίου που εφαρμόζεται στις ένοπλες συρράξεις, ειδικότερα με τις αρχές και τους κανόνες του ΔΑΔ»⁷⁷. Η κρίση αυτή του Δικαστηρίου είναι αξιοσημείωτη καθώς ένας σημαντικός αριθμός κρατών θεώρησε κατά τη διαπραγμάτευση του Προσθέτου Πρωτοκόλλου I, καθώς και του Πρωτοκόλλου *per se*, ότι το Πρωτόκολλο δεν εφαρμόζεται επί της χρήσης πυρηνικών όπλων. Η γνώμη του Δικαστηρίου, ωστόσο, σημαίνει πως οι κανόνες για την διεξαγωγή των εχθροπραξιών και οι γενικές αρχές επί της χρήσης όπλων εφαρμόζονται και επί της χρήσης πυρηνικών όπλων. Κατά την εφαρμογή αυτών των αρχών και κανόνων το Δικαστήριο συνήγαγε πως «η απειλή ή χρήση πυρηνικών όπλων θα ήταν γενικά αντίθετη με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου εφαρμοστέου στις ένοπλες συρράξεις και ειδικότερα των αρχών και των κανόνων του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου»⁷⁸.

Θεμελιώδεις εγγυήσεις

Οι θεμελιώδεις εγγυήσεις εφαρμόζονται σε όλους τους αμάχους υπό την εξουσία μέρους της σύρραξης και που δεν έχουν λάβει ή που έχουν παύσει να λαμβάνουν μέρος σε εχθροπραξίες, όπως επίσης και σε όλα τα άτομα εκτός μάχης (*hors de combat*). Επειδή οι θεμελιώδεις εγγυήσεις αποτελούν πρωταρχικούς κανόνες που εφαρμόζονται σε όλα τα άτομα, δεν υποδιαιρέθηκαν για τους σκοπούς της μελέτης σε ειδικούς κανόνες που αφορούν διαφορετικές κατηγορίες ατόμων.

Όλες αυτές οι θεμελιώδεις εγγυήσεις εδράζονται επί του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου εφαρμοστέου τόσο επί διεθνών όσο και μη ενόπλων συρράξεων. Στη μελέτη η πλειονότητα των κανόνων που σχετίζονται με τις θεμελιώδεις εγγυήσεις διατυπώνονται στην «παραδοσιακή» γλώσσα του ανθρωπιστικού δικαίου, διότι κατ' αυτόν τον τρόπο αντικατοπτρίζεται η ουσία των αντιστοιχών εθιμικών κανόνων⁷⁹. Μερικοί κανόνες, ωστόσο, διατυπώθηκαν με τέτοιο

⁷⁷ Διεθνές Δικαστήριο, *Νομιμότητα απειλής ή χρήσης πυρηνικών όπλων*, όπ. παρ. σημ. 8, σελ. 226.

⁷⁸ *Ibid*, βλ. επίσης Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, 51^η Σύνοδος, 1^η Επιτροπή, Δήλωση από τη ΔΕΕΣ, UN Doc. A/C.1/51/PV.8, 18 Οκτωβρίου 1996, σελ. 10, αναδημοσιευμένο σε *Revue Internationale de la Croix Rouge*, 1937, pp 127-128 no. 823 («η ΔΕΕΣ δυσκολεύεται να αντιληφθεί πώς δύναται η χρήση πυρηνικών όπλων να είναι συμβατή με τους κανόνες του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου»).

⁷⁹ Οι κανόνες αυτοί περιλαμβάνουν τις θεμελιώδεις εγγυήσεις που προβλέπουν ότι οι άμαχοι και οι εκτός μάχης πρέπει να υπόκεινται σε ανθρωπιστική μεταχείριση και χωρίς δυσμενείς διακρίσεις, την απαγόρευση ανθρωποκτονίας, την απαγόρευση βασανιστηρίων, σκληρής ή απάνθρωπης και ταπεινωτικής μεταχείρισης, την απαγόρευση σωματικής τιμωρίας, την απαγόρευση ακρωτηριασμών,

τρόπο ώστε να αποτυπώνεται η ουσία μιας σειράς λεπτομερών διατάξεων που συνδέονται με ένα συγκεκριμένο ζήτημα, όπως οι κανόνες που απαγορεύουν την άμισθη ή καταχρηστική αναγκαστική εργασία, τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις και της αυθαίρετης κράτησης αλλά και ο κανόνας περί σεβασμού του δικαιώματος στην οικογενειακή ζωή⁸⁰.

Στη μελέτη λήφθηκε υπόψη, και ιδίως στο κεφάλαιο για τις θεμελιώδεις εγγυήσεις η πρακτική υπό το διεθνές δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπου αυτή ήταν προσήκουσα. Και τούτο διότι το διεθνές δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου εξακολουθεί να εφαρμόζεται και στις ένοπλες συρράξεις, όπως διαλαμβάνεται ρητά στις συμβάσεις περί δικαιωμάτων του ανθρώπου, αν και κάποιες διατάξεις δύνανται υπό ορισμένες συνθήκες να καταστούν ανεφάρμοστες σε κατάσταση έκτακτου δημόσιου κινδύνου. Η συνέχιση της εφαρμογής του δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου κατά τη διάρκεια ενόπλων συρράξεων έχει επιβεβαιωθεί πολλαπλώς από την πρακτική των κρατών καθώς και από ελεγκτικά όργανα του σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου και από το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης⁸¹. Πλέον πρόσφατα, το Διεθνές Δικαστήριο στην γνωμοδότηση του επί των νομικών συνεπειών της οικοδόμησης του τείχους στα κατεχόμενα Παλαιστινιακά εδάφη, επιβεβαίωσε πως «η παρεχόμενη προστασία από τις συμβάσεις για τα δικαιώματα του ανθρώπου δεν παύει σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης» και πως ενώ υφίστανται δικαιώματα που εμπίπτουν αμιγώς στο διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο ή στο δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου υπάρχουν και κάποια άλλα που «δύνανται να εμπίπτουν και στους δύο κλάδους του διεθνούς δικαίου»⁸². Η μελέτη, ωστόσο, δεν προχώρησε σε αξιολόγηση του εθιμικού δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Αντ' αυτού η πρακτική στο πεδίο συνεκτιμήθηκε για να ενισχύσει, να στηρίξει και φωτίσει τα δικαιώματα του ανθρώπου και ανάλογες αρχές του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου.

Εφαρμογή

Μια σειρά κανόνων για την εφαρμογή του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου αποτελούν τμήμα του εθιμικού διεθνούς δικαίου. Συγκεκριμένα, κάθε μέρος της σύρραξης πρέπει να σέβεται και να βεβαιώνει το σεβασμό του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου από τις ένοπλες δυνάμεις του, και από άλλα άτομα ή ομάδες ατόμων που δρουν στην πραγματικότητα υπό τις εντολές του ή υπό τις κατευθύνσεις του ή τον έλεγχο του. Ως εκ τούτου, κάθε μέρος της σύρραξης, συμπεριλαμβανομένων και των ένοπλων αντάρτικων ομάδων πρέπει να εκπαιδεύει τις ένοπλες δυνάμεις του στο διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο. Πέραν των γενικών αυτών υποχρεώσεων είναι λιγότερο πρόδηλο σε ποιο βαθμό ορισμένοι μηχανισμοί εφαρμογής που δεσμεύουν τα κράτη είναι επίσης δεσμευτικοί και για τις αντάρτικες ένοπλες ομάδες. Για παράδειγμα, η υποχρέωση έκδοσης εντολών και οδηγιών προς τις ένοπλες δυνάμεις για να διασφαλίσουν το σεβασμό του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου διαλαμβάνεται ξεκάθαρα στο διεθνές δίκαιο που δεσμεύει τα κράτη όχι όμως και τις ένοπλες ομάδες ανταρτών. Συναφώς, υφίσταται υποχρέωση των Κρατών να

ιατρικών ή επιστημονικών πειραμάτων, την απαγόρευση βιασμού και άλλων μορφών σεξουαλικής βίας, την απαγόρευση δουλείας και δουλεμπορίου σε κάθε μορφή, την απαγόρευση αρπαγής ομήρων, την απαγόρευση χρήσης ανθρωπίνων ασπίδων, τις εγγυήσεις δίκαιης δίκης, την απαγόρευση συλλογικής τιμωρίας, και την απαίτηση σεβασμού της πίστης και των θρησκευτικών πρακτικών των αμάχων και των ατόμων εκτός μάχης. Βλ. *Customary International Humanitarian Law*, όπ. παρ. (σημ. 4), τ. I, Κανόνες 87-94, 96-97 και 100-104.

⁸⁰ Βλ. idid, Κανόνες 95, 98-99 και 105.

⁸¹ Βλ. idid, Εισαγωγή Κεφαλαίου 32, Θεμελιώδεις Εγγυήσεις.

⁸² Διεθνές Δικαστήριο, *Έννομες Συνέπειες της Οικοδόμησης Τείχους στα Κατεχόμενα Παλαιστινιακά Εδάφη*, Γνωμοδότηση, 9 Ιουλίου 2004, § 106.

παρέχουν νομικούς συμβούλους, όπου είναι αναγκαίο, στους στρατιωτικούς διοικητές ώστε να παρέχουν συμβουλές στο κατάλληλο επίπεδο επί της εφαρμογής του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, δε συμβαίνει όμως το ίδιο και για τις ένοπλες αντιστασιακές ομάδες.

Το Κράτος υπέχει ευθύνη για παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου που καταλογίζονται σε αυτό και πρέπει να επανορθώσει πλήρως για τις απώλειες ή ζημιές από αυτές τις παραβιάσεις. Δεν είναι ξεκάθαρο, ωστόσο, αν οι ένοπλες ομάδες αντίστασης υπέχουν ευθύνη από παραβιάσεις διαπραχθείσες από τα μέλη τους, καθώς και ποιες είναι οι συνέπειες από μια τέτοια ευθύνη. Όπως προαναφέρθηκε, οι ένοπλες ομάδες ανταρτών πρέπει να σέβονται το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο και πρέπει να δρουν υπό τις οδηγίες «υπεύθυνης διοίκησης» (responsible command)⁸³. Ως εκ τούτου, δύναται να υποστηριχθεί πως οι ένοπλες ομάδες ανταρτών υπέχουν ευθύνη από πράξεις που τελέστηκαν από άτομα που αποτελούν μέρος των ομάδων αυτών. Οι συνέπειες αυτής της ευθύνης, όμως, δεν είναι ξεκάθαρες. Συγκεκριμένα, δεν είναι σαφές σε ποιο βαθμό οι ένοπλες ομάδες αντίστασης είναι υποχρεωμένες να προβούν σε πλήρη επανόρθωση, αν και σε πολλές χώρες τα θύματα μπορούν να ενάγουν αστικώς τους υπευθύνους για τις ζημιές αυτές.

Στο ζήτημα της αστικής ευθύνης, το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο καταλογίζει αστική ευθύνη σ' όλα τα άτομα που διαπράττουν, διατάσσουν την τέλεση εγκλημάτων πολέμου, είναι υπεύθυνα ελέγχου λοιπών, ως διοικητές ή ανώτατοι. Η εφαρμογή του καθεστώτος εγκλημάτων πολέμου, που συνεπάγεται την έρευνα επ' αυτών των εγκλημάτων και τη δίωξη των υπόπτων, αποτελεί υποχρέωση των κρατών. Αυτά μπορούν να αναλάβουν αυτή την υποχρέωση δημιουργώντας προς τούτο διεθνή ή εθνικά δικαστήρια.

Συμπέρασμα

Η μελέτη δεν επιχειρήσει να καθορίσει την εθμική φύση κάθε συμβατικού κανόνα του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου αλλά επιδιώκει να αναλύσει ειδικά ζητήματα ώστε να καθορίσει ποιοι κανόνες του εθμικού διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου δύνανται να βρεθούν επαγωγικά επί τη βάση της κρατικής πρακτικής σε σχέση με τα εν λόγω ζητήματα. Μια σύντομη επισκόπηση ορισμένων ευρημάτων της μελέτης, εντούτοις, δείχνουν πως οι αρχές και οι κανόνες που περιέχονται στο συμβατικό δίκαιο έχουν τύχει ευρείας αποδοχής στην πρακτική και έχουν επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τη διαμόρφωση του εθμικού διεθνούς δικαίου. Πολλές από αυτές τις αρχές και τους κανόνες είναι πλέον τμήματα του εθμικού διεθνούς δικαίου. Ως τέτοια είναι δεσμευτικά προς όλα τα Κράτη ασχέτως αν έχουν επικυρώσει συμβάσεις, καθώς επίσης και προς ένοπλες ομάδες αντίστασης σε περίπτωση που οι εν λόγω κανόνες είναι εφαρμοστέοι σε όλα τα μέρη μιας μη διεθνούς ένοπλης σύρραξης.

Η μελέτη, επίσης, καταδεικνύει πως πολλοί κανόνες του εθμικού διεθνούς δικαίου εφαρμόζονται τόσο επί διεθνών όσο και επί μη διεθνών ενόπλων συρράξεων και αποδεικνύει το βαθμό στον οποίο η κρατική πρακτική υπερέβη το υφιστάμενο συμβατικό δίκαιο και επέκτεινε τους εφαρμοστέους κανόνες και σε μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις. Η ρύθμιση της διεξαγωγής των εχθροπραξιών και η μεταχείριση των ατόμων σε εσωτερικές ένοπλες συρράξεις είναι πιο λεπτομερές και ολοκληρωμένη σε σχέση με τις διατάξεις του συμβατικού δικαίου. Απομένει να ερευνηθεί από μια ανθρωπιστική και στρατιωτική οπτική, σε ποιο βαθμό, αυτή η πιο λεπτομερές και ολοκληρωμένη ρύθμιση είναι επαρκής ή υφίσταται ανάγκη περαιτέρω ανάπτυξης του δικαίου.

⁸³ Η Πρόσθετο Πρωτόκολλο, Άρθρο 1 (1).

Όπως και στην περίπτωση του συμβατικού δικαίου, η αποτελεσματική εφαρμογή των κανόνων του εθιμικού διεθνούς δικαίου είναι αναγκαία μέσω της διάδοσης, της κατάρτισης και της επιβολής. Οι εν λόγω κανόνες πρέπει να ενσωματωθούν στα στρατιωτικά εγχειρίδια και την εθνική νομοθεσία, όπου αυτό δεν έχει ήδη λάβει χώρα.

Η μελέτη, επίσης, αποκάλυψε τομείς όπου το δίκαιο δεν είναι σαφές και υπέδειξε ζητήματα που χρήζουν περαιτέρω διευκρίνισης ή συμφωνίας, όπως ο ορισμός των αμάχων στις μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις, η έννοια της άμεσης συμμετοχής στις εχθροπραξίες και το εύρος και η εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας.

Υπό το φως των έως σήμερα επιτευγμάτων και ενεργειών που υπολείπεται να γίνουν, η μελέτη δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως το τέλος αλλά μάλλον ως η αρχή μιας νέας διαδικασίας που στοχεύει στην βελτίωση της κατανόησης και στην επίτευξη συμφωνίας επί των αρχών και κανόνων του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. Σε αυτή τη διαδικασία, η μελέτη δύναται να αποτελέσει τη βάση για μια πλούσια συζήτηση και ένα διάλογο αναφορικά με την εφαρμογή, τη διευκρίνιση και την πιθανή ανάπτυξη του δικαίου.

Παράρτημα: Κατάλογος Εθιμικών Κανόνων του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου

Ο παρόν κατάλογος βασίζεται στα συμπεράσματα του τόμου I της μελέτης για το εθιμικό διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο. Καθώς η μελέτη δεν επιδιώκει να καθορίσει την εθιμική φύση κάθε συμβατικού κανόνα του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, δεν ακολουθεί τη δομή των υφιστάμενων συνθηκών. Το πεδίο εφαρμογής των κανόνων αναφέρεται εντός των παρενθέσεων. Η συντομογραφία ΔΕΣ αφορά στους εθιμικούς κανόνες που εφαρμόζονται στις διεθνείς ένοπλες συρράξεις και η συντομογραφία ΜΔΕΣ στους εθιμικούς κανόνες που εφαρμόζονται σε μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις. Στην τελευταία περίπτωση, μερικοί κανόνες αναφέρονται ως εφαρμοστέοι, διότι η διαπιστωμένη πρακτική γενικά οδηγεί προς αυτήν την κατεύθυνση, χωρίς όμως να είναι ευρεία.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΔΙΑΚΡΙΣΗΣ

Διάκριση μεταξύ Αμάχων και Μαχητών

Κανόνας 1. Τα μέρη στη σύρραξη πρέπει σε κάθε περίπτωση να διακρίνουν μεταξύ αμάχων και μαχητών. Οι επιθέσεις μπορούν να στρέφονται μόνο κατά μαχητών. Οι επιθέσεις δεν πρέπει να στρέφονται κατά αμάχων. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 2. Απαγορεύονται οι πράξεις ή απειλές βίας, των οποίων ο κύριος σκοπός είναι η τρομοκράτηση του άμαχου πληθυσμού. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 3. Όλα τα μέλη ενόπλων δυνάμεων ενός μέρους στη σύρραξη είναι μαχητές, εκτός από το ιατρικό και θρησκευτικό προσωπικό. [ΔΕΣ]

Κανόνας 4. Οι ένοπλες δυνάμεις ενός μέρους στη σύρραξη αποτελούνται από όλες τις οργανωμένες ένοπλες δυνάμεις, τις ομάδες και τις μονάδες οι οποίες είναι υπό υπεύθυνη διοίκηση που λογοδοτεί σε αυτό το μέρος για την συμπεριφορά των υφισταμένων της.[ΔΕΣ]

Κανόνας 5. Άμαχοι νοούνται τα άτομα που δεν είναι μέλη των ενόπλων δυνάμεων. Ο άμαχος πληθυσμός αποτελείται από όλα τα άτομα που είναι άμαχοι. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 6. Οι άμαχοι προστατεύονται από επιθέσεις, εξαιρουμένου τυχόν διαστήματος που λαμβάνουν άμεσα μέρος στις εχθροπραξίες. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Διάκριση μεταξύ αστικών και στρατιωτικών στόχων.

Κανόνας 7. Τα μέρη στη σύρραξη πρέπει σε κάθε περίπτωση να διακρίνουν μεταξύ αστικών και στρατιωτικών στόχων. Οι επιθέσεις μπορούν να στρέφονται μόνο κατά στρατιωτικών στόχων. Οι επιθέσεις δεν πρέπει να στρέφονται κατά αστικών στόχων. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 8. Όσον αφορά τους στόχους, οι στρατιωτικοί στόχοι περιορίζονται σ' εκείνα τα οποία από την φύση τους, την τοποθεσία τους, τον σκοπό ή την χρήση τους συνεισφέρουν αποτελεσματικά στις στρατιωτικές επιχειρήσεις, και των οποίων η ολική ή μερική καταστροφή, κατάληψη ή εξουδετέρωση, στις συνθήκες που επικρατούν την δεδομένη χρονική στιγμή, προσφέρει συγκεκριμένο στρατιωτικό πλεονέκτημα. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 9. Αστικοί στόχοι είναι όλοι οι στόχοι που δεν αποτελούν στρατιωτικούς στόχους. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 10. Οι αστικοί στόχοι προστατεύονται από επιθέσεις, εξαιρουμένου τυχόν διαστήματος που αποτελούν στρατιωτικούς στόχους. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Επιθέσεις χωρίς διακρίσεις

Κανόνας 11. Οι επιθέσεις χωρίς διάκριση απαγορεύονται. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 12. Επιθέσεις χωρίς διακρίσεις είναι εκείνες:

- α) οι οποίες δεν στρέφονται κατά συγκεκριμένου στρατιωτικού στόχου,
 - β) οι οποίες περιλαμβάνουν μέθοδο ή τρόπο μάχης που δεν μπορεί να στραφεί κατά συγκεκριμένου στρατιωτικού στόχου, ή
 - γ) οι οποίες περιλαμβάνουν μέθοδο ή τρόπο μάχης των οποίων τα αποτελέσματα δεν μπορούν να περιοριστούν όπως απαιτείται από το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο,
- και, κατά συνέπεια, σε κάθε τέτοια περίπτωση, η φύση τους είναι τέτοια ώστε να πλήττουν στρατιωτικούς στόχους και αμάχους ή αστικούς στόχους χωρίς διάκριση. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 13. Επιθέσεις δια βομβαρδισμών με οποιαδήποτε μέθοδο ή τρόπο που αντιμετωπίζει ως έναν ενιαίο στρατιωτικό στόχο έναν αριθμό εμφανώς διαχωρισμένων και διακριτών στρατιωτικών στόχων που βρίσκονται σε μια πόλη, κωμόπολη, χωριό ή άλλη περιοχή που περιλαμβάνει παρόμοια συγκέντρωση αμάχων ή πολιτικών υποδομών απαγορεύονται. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Αναλογικότητα στην Επίθεση

Κανόνας 14. Απαγορεύεται η εκδήλωση επίθεσης που μπορεί να αναμένεται να προκαλέσει τυχαίες απώλειες ζωών αμάχων, τραυματισμούς αμάχων, ζημία σε αστικά αγαθά, ή συνδυασμό των ανωτέρω, η οποία θα ήταν υπέρμετρη σε σχέση με το συγκεκριμένο και άμεσο στρατιωτικό πλεονέκτημα που προσδοκάται. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Προφυλάξεις κατά την Επίθεση

Κανόνας 15. Κατά την διεξαγωγή των στρατιωτικών επιχειρήσεων, συνεχής φροντίδα πρέπει να λαμβάνεται ώστε να σώζεται ο άμαχος πληθυσμός, οι άμαχοι και οι αστικά αγαθά. Όλες οι δυνατές προφυλάξεις πρέπει να λαμβάνονται, ώστε να αποφεύγονται, και σε κάθε περίπτωση να ελαχιστοποιούνται, τυχαίες απώλειες ζωών αμάχων, τραυματισμοί αμάχων και ζημία σε αστικά αγαθά. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 16. Κάθε μέρος στη σύρραξη πρέπει να πράττει κάθε τι πρακτικά δυνατόν ώστε να διασφαλίζει ότι στόχοι είναι οι στρατιωτικοί στόχοι. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 17. Κάθε μέρος στη σύρραξη πρέπει να λαμβάνει όλες τις πρακτικά δυνατές προφυλάξεις κατά την επιλογή μέσων και μεθόδων πολέμου ώστε να αποφεύγονται, και σε κάθε περίπτωση να ελαχιστοποιούνται, οι τυχαίες απώλειες ζωών αμάχων, τραυματισμοί αμάχων και ζημία σε αστικά αντικείμενα. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 18. Κάθε μέρος στη σύρραξη πρέπει να πράττει κάθε τι πρακτικά δυνατόν ώστε να εκτιμήσει αν η επίθεση μπορεί να αναμένεται να προκαλέσει τυχαίες απώλειες ζωών αμάχων, τραυματισμούς αμάχων, ζημία σε αστικά αγαθά, ή συνδυασμό των ανωτέρω, που θα ήταν υπέρμετρα σε σχέση με το συγκεκριμένο και άμεσο στρατιωτικό πλεονέκτημα που προσδοκάται. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 19. Κάθε μέρος στη σύρραξη πρέπει να πράττει κάθε τι πρακτικά δυνατόν για να ακυρώνει ή να αναβάλλει επίθεση εάν καταστεί προφανές ότι ο στόχος δεν είναι στρατιωτικός στόχος ή ότι η επίθεση μπορεί να αναμένεται να προκαλέσει τυχαίες απώλειες ζωών αμάχων, τραυματισμούς αμάχων, ζημία σε αστικά αγαθά, ή συνδυασμό των ανωτέρω, που θα ήταν υπέρμετρα σε σχέση με το συγκεκριμένο και άμεσο στρατιωτικό πλεονέκτημα που προσδοκάται. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 20. Κάθε μέρος στη σύρραξη πρέπει να προειδοποιεί έγκαιρα και αποτελεσματικά για επιθέσεις που μπορούν να επηρεάσουν τον άμαχο πληθυσμό, εκτός αν οι συνθήκες δεν το επιτρέπουν. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 21. Όταν είναι δυνατή η επιλογή μεταξύ διαφόρων στρατιωτικών στόχων ώστε να αποκτηθεί αντίστοιχο στρατιωτικό πλεονέκτημα, ο στόχος που θα επιλεγεί πρέπει να είναι αυτός στον οποίο η επίθεση μπορεί να αναμένεται να προκαλέσει τον μικρότερο κίνδυνο σε ζωές αμάχων και σε αστικά αγαθά. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Προφυλάξεις έναντι των συνεπειών των επιθέσεων

Κανόνας 22. Τα μέρη στη σύρραξη πρέπει να λαμβάνουν όλες τις πρακτικά δυνατές προφυλάξεις για να προστατεύουν τον άμαχο πληθυσμό και τα αστικά αγαθά κάτω από τον έλεγχό τους από τις συνέπειες των επιθέσεων. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 23. Κάθε μέρος στη σύρραξη πρέπει, στο μέτρο του πρακτικά δυνατού, να αποφεύγει να τοποθετεί στρατιωτικούς στόχους εντός ή κοντά σε πυκνοκατοικημένες περιοχές. [ΔΕΣ/ ΜΔΕΣ]

Κανόνας 24. Κάθε μέρος στη σύρραξη πρέπει, στο μέτρο του πρακτικά δυνατού, να απομακρύνει αμάχους και αστικά αγαθά κάτω από τον έλεγχό του που βρίσκονται κοντά σε στρατιωτικούς στόχους. [ΔΕΣ/ ΜΔΕΣ]

Ειδικά Προστατευόμενα Άτομα και Αντικείμενα

Ιατρικό και Θρησκευτικό Προσωπικό και Αντικείμενα

Κανόνας 25. Το ιατρικό προσωπικό που έχει αναλάβει αποκλειστικά ιατρικά καθήκοντα πρέπει να τυγχάνει σεβασμού και να προστατεύεται σε κάθε περίπτωση. Χάνουν την προστασία τους εάν διαπράττουν, εκτός των πλαισίων της ανθρωπιστικής τους λειτουργίας, πράξεις επιβλαβείς για τον εχθρό. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 26. Απαγορεύεται η τιμωρία ατόμου για την ενάσκηση ιατρικών καθηκόντων συμβατών με την ιατρική ηθική ή ο εξαναγκασμός ενός ατόμου που ασκεί ιατρική δραστηριότητα να προβεί σε ενέργειες αντίθετες με την ιατρική ηθική. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 27. Το θρησκευτικό προσωπικό που έχει αναλάβει αποκλειστικά θρησκευτικά καθήκοντα πρέπει να τυγχάνει σεβασμού και να προστατεύεται σε κάθε περίπτωση. Χάνουν την προστασία τους εάν διαπράττουν, εκτός των πλαισίων της ανθρωπιστικής τους λειτουργίας, πράξεις επιβλαβείς για τον εχθρό. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 28. Οι ιατρικές μονάδες που λειτουργούν αποκλειστικά για ιατρικούς σκοπούς πρέπει να τυγχάνουν σεβασμού και να προστατεύονται σε κάθε περίπτωση. Χάνουν την προστασία τους εάν χρησιμοποιούνται, εκτός των πλαισίων της ανθρωπιστικής τους λειτουργίας, για την διάπραξη επιβλαβών για τον εχθρό πράξεων. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 29. Ιατρικά οχήματα που χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για ιατρικές διακομιδές πρέπει να τυγχάνουν σεβασμού και να προστατεύονται σε κάθε περίπτωση. Χάνουν την προστασία τους αν χρησιμοποιούνται, εκτός της ανθρωπιστικής τους λειτουργίας, για να διαπράξουν επιβλαβείς για τον εχθρό πράξεις. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 30. Απαγορεύονται οι επιθέσεις που στρέφονται κατά ιατρικού και θρησκευτικού προσωπικού και αντικειμένων που φέρουν τα διακριτικά εμβλήματα των Συμβάσεων της Γενεύης σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Προσωπικό και αντικείμενα για την ανθρωπιστική βοήθεια

Κανόνας 31. Το προσωπικό για την ανθρωπιστική βοήθεια πρέπει να τυγχάνει σεβασμού και να προστατεύεται. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 32. Οι υποδομές που χρησιμοποιούνται σε επιχειρήσεις για την ανθρωπιστική βοήθεια πρέπει να τυγχάνουν σεβασμού και να προστατεύονται. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Προσωπικό που μετέχει και αντικείμενα που χρησιμοποιούνται σε ειρηνευτικές αποστολές

Κανόνας 33. Απαγορεύεται η εξαπόλυση επίθεσης εναντίον προσωπικού που μετέχει και που χρησιμοποιούνται σε αποστολή διατήρησης της ειρήνης σύμφωνα με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, εφόσον και για όσο διάστημα δικαιούνται της προστασίας που δίνεται σε αμάχους και σε αστικά αγαθά σύμφωνα με το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο,. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Δημοσιογράφοι

Κανόνας 34. Οι ιδιώτες δημοσιογράφοι που μετέχουν σε επαγγελματικές αποστολές σε περιοχές ενόπλων συρράξεων πρέπει να τυγχάνουν σεβασμού και να προστατεύονται εφόσον και για όσο διάστημα δεν λαμβάνουν άμεσα μέρος στις εχθροπραξίες. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Προστατευόμενες ζώνες

Κανόνας 35. Απαγορεύεται η εκδήλωση επίθεσης εναντίον ζώνης που έχει δημιουργηθεί για την προστασία των τραυματισμένων, των ασθενών και των αμάχων από τις συνέπειες των εχθροπραξιών. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 36. Απαγορεύεται η εκδήλωση επίθεσης εναντίον αποστρατιωτικοποιημένης ζώνης που έχει συμφωνηθεί μεταξύ των μερών στη σύρραξη. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 37. Απαγορεύεται η εξαπόλυση επίθεσης εναντίον ανυπεράσπιστης τοποθεσίας. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Πολιτιστικά αγαθά

Κανόνας 38. Κάθε μέρος στη σύρραξη πρέπει να σέβεται τα πολιτιστικά αγαθά:

A. Ιδιαίτερη φροντίδα πρέπει να λαμβάνεται σε στρατιωτικές επιχειρήσεις ώστε να αποφεύγεται η ζημία σε ιδρύματα αφιερωμένα στην θρησκεία, την τέχνη, την εκπαίδευση ή σε φιλανθρωπικούς σκοπούς, και σε ιστορικά μνημεία, εκτός αν είναι στρατιωτικοί στόχοι.

B. Αντικείμενα μεγάλης σημασίας για την πολιτιστική κληρονομιά κάθε λαού δεν πρέπει να αποτελούν αντικείμενο επίθεσης, εκτός εάν αυτό είναι απολύτως επιβεβλημένο λόγω στρατιωτικής αναγκαιότητας. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 39. Η χρήση αντικειμένων μεγάλης σημασίας για την πολιτιστική κληρονομιά κάθε λαού για σκοπούς που είναι πιθανό να την εκθέσουν σε

καταστροφή ή ζημία απαγορεύεται, εκτός εάν αυτό είναι απολύτως επιβεβλημένο λόγω στρατιωτικής αναγκαιότητας. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 40. Κάθε μέρος στη σύρραξη πρέπει να προστατεύει τα πολιτιστικά αγαθά:

Α. Η σκόπιμη κατάληψη ή η καταστροφή ή η ζημία σε ιδρύματα αφιερωμένα στην θρησκεία, την φιλανθρωπία, την εκπαίδευση, τις τέχνες και τις επιστήμες, σε ιστορικά μνημεία και έργα της τέχνης και της επιστήμης απαγορεύεται.

Β. Κάθε μορφής κλοπή, λεηλασία ή ιδιοποίηση, και κάθε πράξη βανδαλισμού κατά της παρουσίας μεγάλης σημασίας για την πολιτιστική κληρονομιά κάθε λαού απαγορεύεται. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 41. Η κατέχουσα δύναμη πρέπει να λαμβάνει μέτρα πρόληψης κατά της παράνομης εξαγωγής πολιτιστικών αγαθών από το κατεχόμενο έδαφος και πρέπει να επιστρέφει την παρουσία που εξήχθη παράνομα στις αρμόδιες αρχές του κατεχόμενου εδάφους. [ΔΕΣ]

Έργα και Εγκαταστάσεις που περιέχουν επικίνδυνες δυνάμεις

Κανόνας 42. Ιδιαίτερη φροντίδα πρέπει να λαμβάνεται εάν έργα και εγκαταστάσεις που περιέχουν επικίνδυνες δυνάμεις, ιδιαίτερα φράγματα, αντιπλημμυρικά φράγματα και πυρηνικοί σταθμοί παραγωγής ενέργειας, και άλλες εγκαταστάσεις, δεχθούν επίθεση ή βρίσκονται κοντά σε σημεία επίθεσης, ώστε να αποφευχθεί η έκλυση επικίνδυνων δυνάμεων και οι συνακόλουθες σοβαρές απώλειες στον άμαχο πληθυσμό. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Το φυσικό περιβάλλον

Κανόνας 43. Οι γενικές αρχές της διεξαγωγής των εχθροπραξιών εφαρμόζονται στο φυσικό περιβάλλον:

Α. Κανένα μέρος του φυσικού περιβάλλοντος δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο επίθεσης, εκτός αν είναι στρατιωτικός στόχος.

Β. Η καταστροφή οποιουδήποτε μέρους του φυσικού περιβάλλοντος απαγορεύεται, εκτός αν αυτό είναι απολύτως επιβεβλημένο λόγω στρατιωτικής αναγκαιότητας.

Γ. Απαγορεύεται η εξαπόλυση επίθεσης εναντίον στρατιωτικού στόχου η οποία μπορεί να αναμένεται να προκαλέσει τυχαία ζημία στο περιβάλλον η οποία θα ήταν υπέρμετρη σε σχέση με το συγκεκριμένο και άμεσο στρατιωτικό πλεονέκτημα που προσδοκάται. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 44. Οι μέθοδοι και τα μέσα του πολέμου πρέπει να χρησιμοποιούνται με την δέουσα προσοχή για την προστασία και την διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος. Κατά την διεξαγωγή στρατιωτικών επιχειρήσεων, όλες οι πρακτικά δυνατές προφυλάξεις πρέπει να λαμβάνονται ώστε να αποφεύγεται, και σε κάθε περίπτωση να ελαχιστοποιείται, η τυχαία ζημία στο περιβάλλον. Η έλλειψη επιστημονικής βεβαιότητας αναφορικά με τις συνέπειες στο περιβάλλον ορισμένων στρατιωτικών επιχειρήσεων δεν απαλλάσσει ένα μέρος στη σύρραξη από την υποχρέωση του να λάβει αυτές τις προφυλάξεις. [ΔΕΣ/βλέπε ΜΔΕΣ]

Κανόνας 45. Απαγορεύεται η χρήση μεθόδων ή μέσων πολέμου, των οποίων σκοπός είναι, ή μπορεί να αναμένεται, να προκαλέσουν ευρεία, μακροχρόνια και

σοβαρή ζημία στο φυσικό περιβάλλον. Η καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως όπλο. [ΔΕΣ/βλέπε ΜΔΕΣ]

Ιδιαίτερες μέθοδοι πολέμου

Άρνηση ελέους

Κανόνας 46. Απαγορεύεται η διαταγή να μην επιδειχθεί έλεος, η απειλή του αντιπάλου με αυτό ή η διεξαγωγή των εχθροπραξιών σε αυτή τη βάση. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 47. Απαγορεύεται η επίθεση σε άτομα που έχουν αναγνωριστεί ως άτομα εκτός μάχης (hors de combat). Ένα άτομο εκτός μάχης είναι:

- α) οποιοσδήποτε βρίσκεται υπό την εξουσία του αντίπαλου μέρους,
- β) οποιοσδήποτε δεν μπορεί να αμυνθεί λόγω απώλειας των αισθήσεων, ναυαγίου, τραυματισμού ή ασθένειας, ή
- γ) οποιοσδήποτε εξέφρασε ξεκάθαρα την πρόθεσή του να παραδοθεί, εφόσον αυτός ή αυτή απέχει από οποιαδήποτε εχθρική πράξη και δεν προσπαθεί να δραπετεύσει. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 48. Απαγορεύεται η επίθεση σε άτομα που πέφτουν με αλεξίπτωτα από αεροπλάνο σε κίνδυνο, κατά την διάρκεια της πτώσης τους. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Καταστροφή και κατάσχεση περιουσίας

Κανόνας 49. Τα μέρη στη σύρραξη μπορούν να κατάσχουν στρατιωτικό εξοπλισμό που ανήκει στο αντίπαλο μέρος ως πολεμική λεία. [ΔΕΣ]

Κανόνας 50. Η καταστροφή ή η κατάσχεση της περιουσίας ενός αντιπάλου απαγορεύεται, εκτός αν απαιτείται λόγω επιβεβλημένης στρατιωτικής αναγκαιότητας. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 51. Σε κατεχόμενο έδαφος:

- α) η κινητή δημόσια περιουσία η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί για στρατιωτικές επιχειρήσεις μπορεί να κατασχεθεί,
 - β) η ακίνητη δημόσια περιουσία πρέπει να διοικείται σύμφωνα με τον κανόνα της επικαρπίας, και
 - γ) η ιδιωτική περιουσία πρέπει να τυγχάνει σεβασμού και δεν μπορεί να κατασχεθεί,
- εκτός αν η καταστροφή και η κατάσχεση αυτής της περιουσίας απαιτείται λόγω επιβεβλημένης στρατιωτικής αναγκαιότητας. [ΔΕΣ]

Κανόνας 52. Η λεηλασία απαγορεύεται. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Λιμοκτονία και πρόσβαση στην ανθρωπιστική βοήθεια

Κανόνας 53. Η χρήση της λιμοκτονίας του άμαχου πληθυσμού ως μέθοδος πολέμου απαγορεύεται. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 54. Η επίθεση, η καταστροφή, η αφαίρεση ή η αχρήστευση υποδομών απαραίτητων για την επιβίωση του άμαχου πληθυσμού απαγορεύεται. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 55. Τα μέρη στη σύρραξη πρέπει να επιτρέπουν και να διευκολύνουν την γρήγορη και ανεμπόδιστη μεταφορά της ανθρωπιστικής βοήθειας για τους άμαχους που έχουν ανάγκη, της οποίας ο χαρακτήρας είναι αμερόληπτος, διεξάγεται χωρίς καμία δυσμενή διάκριση και υπόκειται στο δικαίωμα ελέγχου των μερών. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 56. Τα μέρη στη σύρραξη πρέπει να διασφαλίζουν την ελευθερία μετακίνησης του εξουσιοδοτημένου προσωπικού ανθρωπιστικής βοήθειας, που είναι απαραίτητη για την ενάσκηση των καθηκόντων τους. Μόνο στην περίπτωση της επιβεβλημένης στρατιωτικής αναγκαιότητας οι μετακινήσεις τους μπορούν να περιοριστούν προσωρινώς. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Παραπλάνηση

Κανόνας 57. Τα τεχνάσματα πολέμου δεν απαγορεύονται εφόσον δεν παραβιάζουν κανόνα του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 58. Απαγορεύεται η παραπλανητική χρήση της λευκής σημαίας της ανακωχής. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 59. Απαγορεύεται η παραπλανητική χρήση των διακριτικών εμβλημάτων των Συμβάσεων της Γενεύης. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 60. Η χρήση του εμβλήματος και της στολής των Ηνωμένων Εθνών απαγορεύεται, εκτός αν εξουσιοδοτείται από τον Οργανισμό. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 61. Απαγορεύεται η παραπλανητική χρήση άλλων διεθνώς αναγνωρισμένων εμβλημάτων. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 62. Απαγορεύεται η παραπλανητική χρήση των σημαιών ή των στρατιωτικών εμβλημάτων, των διακριτικών ή των στολών του αντιπάλου. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 63. Απαγορεύεται η χρήση των σημαιών ή των στρατιωτικών εμβλημάτων, των διακριτικών ή των στολών ουδετέρων ή άλλων κρατών, μη μερών στη σύρραξη. [ΔΕΣ/ ΜΔΕΣ]

Κανόνας 64. Απαγορεύεται η σύναψη συμφωνίας για την αναστολή της μάχης με πρόθεση αιφνίδιας επίθεσης εναντίον του εχθρού, ο οποίος βασίζεται σε αυτή την συμφωνία. [ΔΕΣ/ ΜΔΕΣ]

Κανόνας 65. Απαγορεύεται ο φόνος, ο τραυματισμός ή η αιχμαλωσία του αντιπάλου με δόλια μέσα. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Επικοινωνία με τον εχθρό

Κανόνας 66. Οι διοικητές μπορούν να έρθουν σε μη εχθρική επαφή με οποιοδήποτε μέσο επικοινωνίας. Αυτή η επαφή πρέπει να βασίζεται στην καλή πίστη. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 67. Οι μεσάζοντες (parlementaires) προστατεύονται. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 68. Οι διοικητές μπορούν να λαμβάνουν όλες τις αναγκαίες προφυλάξεις για να αποτρέπουν την παρουσία ενός μεσάζοντα (parlementaire) από το να καταστεί επιζήμια. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Κανόνας 69. Οι μεσάζοντες (parlementaires) που εκμεταλλεύονται την προνομιακή τους θέση για να διαπράξουν αντίθετη προς το διεθνές δίκαιο και επιζήμια για τον αντίπαλο πράξη παύουν να προστατεύονται. [ΔΕΣ/ΜΔΕΣ]

Όπλα

Γενικές αρχές για την χρήση όπλων

Κανόνας 70. Απαγορεύεται η χρήση μέσων και μεθόδων πολέμου, που από τη φύση τους προκαλούν περιττό τραυματισμό ή μη αναγκαίο πόνο,. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 71. Απαγορεύεται η χρήση όπλων, που από τη φύση τους ενεργούν αδιακρίτως. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Δηλητήριο

Κανόνας 72. Απαγορεύεται η χρήση δηλητηρίου ή δηλητηριωδών όπλων. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Βιολογικά όπλα

Κανόνας 73. Απαγορεύεται η χρήση βιολογικών όπλων. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Χημικά Όπλα

Κανόνας 74. Απαγορεύεται η χρήση χημικών όπλων. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 75. Απαγορεύεται η χρήση ουσιών που προορίζονται για την καταστολή αναταραχών και την αποκατάσταση της τάξης, ως μέσου διεξαγωγής συρράξεων. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 76. Απαγορεύεται η χρήση φυτοκτόνων ως μέσου διεξαγωγής συρράξεων αν αυτά:

- α) είναι απ' τη φύση τους απαγορευμένα χημικά όπλα
- β) είναι απ' τη φύση τους απαγορευμένα βιολογικά όπλα
- γ) στοχεύουν στη βλάστηση, που δεν είναι στρατιωτικός στόχος
- δ) θα προκαλούσαν συμπτωματική απώλεια ζωής αμάχων, τραυματισμό σε αμάχους, ζημιά σε πολιτικούς στόχους ή συνδυασμό αυτών, που μπορεί να αναμένεται να είναι υπέρμετρο σε σχέση με το συγκεκριμένο και άμεσο στρατιωτικό πλεονέκτημα που προσδοκείται ή
- ε) θα προκαλούσαν εκτεταμένη, μακροπρόθεσμη και σοβαρότητα ζημιά στο φυσικό περιβάλλον.

(ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Διαστελλόμενες σφαίρες

Κανόνας 77. Απαγορεύεται η χρήση σφαιρών που διαστελλονται ή παραμορφώνονται εύκολα στο ανθρώπινο σώμα. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Σφαίρες που εκρήγνυνται

Κανόνας 78. Απαγορεύεται η κατά προσωπικού χρήση σφαιρών που εκρήγνυνται μέσα στο ανθρώπινο σώμα. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Όπλα που κατά κύριο λόγο τραυματίζουν με μη ανιχνεύσιμα θραύσματα

Κανόνας 79. Απαγορεύεται η χρήση όπλων, το κύριο αποτέλεσμα των οποίων είναι ο τραυματισμός με θραύσματα που δεν ανιχνεύονται με ακτινογραφίες στο ανθρώπινο σώμα,. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Ναρκοπαγίδες

Κανόνας 80. Απαγορεύεται η χρήση ναρκοπαγίδων, που με οποιοδήποτε τρόπο συνδέεται ή σχετίζεται με στόχους ή άτομα που δικαιούνται ειδική προστασία σύμφωνα με το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο ή με στόχους που πιθανώς να προσελκύσουν αμάχους,. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Νάρκες

Κανόνας 81. Όταν χρησιμοποιούνται νάρκες, ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δίνεται ώστε να ελαχιστοποιούνται τα χωρίς διάκριση αποτελέσματά τους. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 82. Το μέρος μιας σύρραξης που χρησιμοποιεί νάρκες, πρέπει να αναφέρει την τοποθέτησή τους όσο είναι δυνατό. (ΔΕΣ/ ευλόγως ΜΔΕΣ)

Κανόνας 83. Στο τέλος των ενεργών εχθροπραξιών, μέρος της σύρραξης που έχει χρησιμοποιήσει νάρκες, πρέπει να τις απομακρύνει ή να τις καταστήσει ακίνδυνες για τους αμάχους ή να διευκολύνει την απομάκρυνσή τους. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Εμπρηστικά Όπλα

Κανόνας 84. Αν χρησιμοποιηθούν εμπρηστικά όπλα, ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί ώστε να αποφευχθεί και σε κάθε περίπτωση να ελαχιστοποιηθεί ή παρεμπίπτουσα απώλεια ζωής αμάχων, τραυματισμός αμάχων και ζημία σε αστικούς στόχους. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 85. Η κατά προσωπικού χρήση εμπρηστικών όπλων απαγορεύεται, εκτός αν δεν είναι εφικτό να χρησιμοποιηθεί ένα λιγότερο επιζήμιο όπλο, ώστε να καταστεί ένα άτομο εκτός μάχης. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Όπλα ακτινών (laser) τύφλωσης

Κανόνας 86. Απαγορεύεται η χρήση όπλων ακτινών που είναι ειδικά σχεδιασμένα, μόνο για χρήση στη μάχη ή με μια απ' τις χρήσεις τους στη μάχη, να προκαλούν μόνιμη τύφλωση ή διαταραχή της όρασης. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Μεταχείριση Αμάχων και Ατόμων εκτός Μάχης

Θεμελιώδεις εγγυήσεις

Κανόνας 87. Οι άμαχοι και τα άτομα εκτός μάχης πρέπει να τυγχάνουν ανθρώπινης μεταχείρισης. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 88. Απαγορεύεται η δυσμενής διάκριση στην εφαρμογή του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, βασισμένη σε φυλή, χρώμα, φύλο, γλώσσα, θρησκεία ή πεποιθήσεις, πολιτική ή άλλη γνώμη, εθνική ή κοινωνική καταγωγή, πλούτο, γέννηση ή άλλο καθεστώς, ή σε όποια άλλα παρόμοια κριτήρια,. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 89. Απαγορεύεται ο φόνος. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 90. Απαγορεύονται τα βασανιστήρια, η σκληρή ή απάνθρωπη μεταχείριση και οι προσβολές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, κυρίως η εξευτελιστική και ταπεινωτική μεταχείριση. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 91. Απαγορεύεται η σωματική τιμωρία. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 92. Απαγορεύονται ο ακρωτηριασμός, τα ιατρικά ή επιστημονικά πειράματα ή κάθε άλλη ιατρική διαδικασία, η αναγκαιότητα της οποίας δεν επιβάλλεται απ' την κατάσταση της υγείας του συγκεκριμένου ατόμου και δεν είναι συνεπής με τα γενικώς αποδεκτά ιατρικά πρότυπα. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 93. Απαγορεύονται ο βιασμός και άλλες μορφές σεξουαλικής βίας. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 94. Απαγορεύονται η δουλεία και το δουλεμπόριο, σε όλες τις μορφές τους. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 95. Απαγορεύονται η χωρίς ανταμοιβή ή η καταχρηστική εξαναγκαστική εργασία. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 96. Απαγορεύεται η λήψη ομήρων. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 97. Απαγορεύεται η χρήση ανθρώπινων ασπίδων. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 98. Απαγορεύεται η εξαναγκαστική εξαφάνιση. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 99. Απαγορεύεται η αυθαίρετη στέρηση της ελευθερίας. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 100. Κανένας δεν μπορεί να καταδικαστεί ή να του επιβληθεί ποινή, παρά μόνο σύμφωνα με δίκαιη δίκη, που να παρέχει όλες τις απαραίτητες δικαστικές εγγυήσεις. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 101. Κανένας δεν μπορεί να κατηγορηθεί ή να καταδικαστεί για ένα ποινικό αδίκημα, εξ' αιτίας οποιασδήποτε πράξης ή παράληψης, που δεν αποτελούσε ποινικό αδίκημα σύμφωνα με το εθνικό ή διεθνές δίκαιο, τη στιγμή της διάπραξης της· ουτέ μπορεί να επιβληθεί μια πιο αυστηρή ποινή, απ' αυτή που ήταν εφαρμόσιμη τη στιγμή της διάπραξης του ποινικού αδικήματος. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 102. Κανένας δεν μπορεί να καταδικαστεί για ένα αδίκημα, παρά μόνο στη βάση της ατομικής ποινικής ευθύνης. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 103. Απαγορεύονται οι συλλογικές τιμωρίες. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 104. Οι πεποιθήσεις και οι θρησκευτικές πρακτικές των αμάχων και των ατόμων εκτός μάχης πρέπει να γίνονται σεβαστές. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 105. Η οικογενειακή ζωή πρέπει να γίνεται, όσο το δυνατόν περισσότερο, σεβαστή. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Μαχητές και Καθεστώς αιχμαλώτου πολέμου

Κανόνας 106. Οι μαχητές πρέπει να διακρίνουν τους εαυτούς τους απ' τον άμαχο πληθυσμό όταν εμπλέκονται σε μια επίθεση ή σε μια στρατιωτική επιχείρηση, προπαρασκευαστική μιας επίθεσης. Αν αποτύχουν να το κάνουν, δε δικαιούνται το καθεστώς του αιχμαλώτου πολέμου. (ΔΕΣ)

Κανόνας 107. Οι μαχητές που συλλαμβάνονται ενώ επιδίδονται σε κατασκοπεία δε δικαιούνται το καθεστώς του αιχμαλώτου πολέμου. Δεν μπορούν να καταδικαστούν ή να τους επιβληθούν ποινές χωρίς προηγούμενη δίκη. (ΔΕΣ)

Κανόνας 108. Οι μισθοφόροι, όπως προσδιορίζονται στο Πρόσθετο Πρωτόκολλο I, δε δικαιούνται το καθεστώς του μαχητή ή του αιχμαλώτου πολέμου. Δεν μπορούν να καταδικαστούν ή να τους επιβληθούν ποινές χωρίς προηγούμενη δίκη. (ΔΕΣ)

Τραυματίες, Ασθενείς και Ναυαγοί

Κανόνας 109. Όποτε οι περιστάσεις το επιτρέπουν και κυρίως μετά από μια εμπλοκή, κάθε μέρος της σύρραξης πρέπει, χωρίς καθυστέρηση, να λαμβάνει όλα τα δυνατά μέτρα για την αναζήτηση, συλλογή και απομάκρυνση των τραυματιών, ασθενών και ναυαγών, χωρίς δυσμενή διάκριση. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 110. Οι τραυματίες, οι ασθενείς και οι ναυαγοί πρέπει να λαμβάνουν, στον πληρέστερο εφικτό βαθμό και με την ελάχιστη δυνατή καθυστέρηση, την ιατρική βοήθεια και φροντίδα που απαιτείται απ' την κατάσταση τους. Καμιά διάκριση δεν μπορεί να γίνει μεταξύ τους, στηριζόμενη σε άλλες βάσεις πέρα των ιατρικών. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 111. Κάθε μέρος της σύρραξης πρέπει να λαμβάνει όλα τα δυνατά μέτρα για την προστασία των τραυματιών, ασθενών και ναυαγών ενάντια της κακομεταχείρισης και ενάντια της λεηλασίας της προσωπικής περιουσίας τους. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Οι νεκροί

Κανόνας 112. Όποτε οι περιστάσεις το επιτρέπουν και κυρίως μετά από μια εμπλοκή, κάθε μέρος της σύρραξης πρέπει, χωρίς καθυστέρηση, να λαμβάνει όλα τα δυνατά μέτρα για την αναζήτηση, την περισυλλογή και την απομάκρυνση των νεκρών, χωρίς δυσμενή διάκριση. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 113. Κάθε μέρος της σύρραξης πρέπει να λαμβάνει όλα τα δυνατά μέτρα για να αποτρέψει την λεηλασία των νεκρών. Ο ακρωτηριασμός των νεκρών σωμάτων απαγορεύεται. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 114. Τα μέρη της σύρραξης πρέπει να προσπαθήσουν να διευκολύνουν την επιστροφή των σορών των θανόντων, κατόπιν αιτήματος του μέρους στο οποίο ανήκουν ή κατόπιν αιτήματος του πλησιέστερου συγγενή τους. Πρέπει να επιστρέψουν σ' αυτούς τα προσωπικά τους αντικείμενα. (ΔΕΣ)

Κανόνας 115. Οι νεκροί πρέπει να ενταφιάζονται με ευλαβικό τρόπο και τα μνήματά τους πρέπει να γίνονται σεβαστά και να συντηρούνται καταλλήλως. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 116. Με απώτερο σκοπό την ταυτοποίηση των νεκρών, κάθε μέρος της σύρραξης πρέπει πριν τον ενταφιασμό να καταγράφει όλες τις διαθέσιμες πληροφορίες και να σημαδεύει την τοποθεσία των μνημάτων. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Αγνοούμενοι

Κανόνας 117. Κάθε μέρος της σύρραξης πρέπει να λαμβάνει όλα τα εφικτά μέτρα για να διασαφηνίσει την τύχη των ατόμων που φέρονται αγνοούμενα ως αποτέλεσμα μιας ένοπλης σύρραξης και πρέπει να παρέχει στα μέλη της οικογένειάς τους όλες τις πληροφορίες που έχει γι' αυτά. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Άτομα στερούμενα την ελευθερία τους

Κανόνας 118. Στα άτομα που στερούνται την ελευθερία τους πρέπει να παρέχεται επαρκές φαγητό, νερό, ρουχισμός, καταφύγιο και κατάλληλη ιατρική αρωγή. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 119. Οι γυναίκες που στερούνται την ελευθερία τους πρέπει να κρατούνται σε καταυλισμούς χωριστούς απ' αυτούς των αντρών, με εξαίρεση όπου οικογένειες στεγάζονται ως οικογενειακές οντότητες, και πρέπει να είναι υπό την άμεση επίβλεψη γυναικών. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 120. Τα παιδιά που στερούνται την ελευθερία τους πρέπει να κρατούνται σε καταυλισμούς χωριστούς απ' αυτούς των ενηλίκων, με εξαίρεση όπου οικογένειες στεγάζονται ως οικογενειακές οντότητες. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 121. Τα άτομα που στερούνται την ελευθερία τους πρέπει να κρατούνται σε χώρους, που είναι απομακρυσμένοι από το πεδίο μάχης και που διασφαλίζουν την υγεία και υγιεινή τους. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 122. Απαγορεύεται η λεηλασία των προσωπικών αντικειμένων των ατόμων που στερούνται την ελευθερία τους. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 123. Τα προσωπικά δεδομένα των ατόμων που στερούνται την ελευθερία τους πρέπει να καταγράφονται. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 124.

A. Σε διεθνείς ένοπλες συρράξεις, στη ΔΕΕΣ πρέπει να της παρέχεται τακτική πρόσβαση σε όλα τα άτομα που στερούνται την ελευθερία τους, ώστε να εξακριβώνει τις συνθήκες κράτησής τους και να αποκαθιστά τις επαφές μεταξύ των ατόμων αυτών και των οικογενειών τους.

B. Σε μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις, η ΔΕΕΣ μπορεί να προσφέρει τις υπηρεσίες της στα μέρη της σύρραξης, με σκοπό την επίσκεψη σ' όλα τα άτομα που στερούνται την ελευθερία τους για λόγους που σχετίζονται με τη σύρραξη, ώστε να εξακριβωθούν οι συνθήκες κράτησής τους και να αποκατασταθούν οι επαφές μεταξύ των ατόμων αυτών και των οικογενειών τους. [ΔΕΣ(A)/ ΜΔΕΣ(B)]

Κανόνας 125. Στα άτομα που στερούνται την ελευθερία τους πρέπει να επιτρέπεται να αλληλογραφούν με την οικογένειά τους, σύμφωνα με λογικές συνθήκες, σχετιζόμενες με τη συχνότητα και την ανάγκη για λογοκρισία από τις αρχές. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 126. Στους έγκλειστους άμαχους και στα άτομα που στερούνται την ελευθερία τους σε σχέση με μια μη διεθνή ένοπλη σύρραξη πρέπει να επιτρέπεται στον εφικτό βαθμό να δέχονται επισκέπτες, κυρίως στενούς συγγενείς. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 127. Οι προσωπικές πεποιθήσεις και οι θρησκευτικές πρακτικές των ατόμων που στερούνται την ελευθερία τους πρέπει να γίνονται σεβαστές. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 128.

A. Οι αιχμάλωτοι πολέμου πρέπει να απελευθερώνονται και να επαναπατρίζονται χωρίς καθυστέρηση μετά το τέλος των ενεργών εχθροπραξιών (ΔΕΣ).

B. Οι έγκλειστοι άμαχοι πρέπει να απελευθερώνονται μόλις οι λόγοι που υπαγόρευαν τον εγκλεισμό τους παύουν να υπάρχουν, όμως τουλάχιστον το συντομότερο δυνατό μετά το τέλος των ενεργών εχθροπραξιών (ΔΕΣ).

Γ. Τα άτομα που στερούνται την ελευθερία τους σε σχέση με μια μη διεθνή ένοπλη σύρραξη πρέπει να απελευθερώνονται μόλις οι λόγοι για τη στέρηση της ελευθερίας τους παύουν να υπάρχουν (ΜΔΕΣ).

Τα άτομα που αναφέρονται μπορεί να συνεχίσουν να στερούνται την ελευθερία τους αν ποινικές διαδικασίες εκκρεμούν εναντίον τους ή αν εκτίουν μια ποινή, νομίμως επιβεβλημένη.

Μετακίνηση και Εκτοπισμένα Άτομα

Κανόνας 129.

A. Τα μέρη σε μια διεθνή ένοπλη σύρραξη μπορεί να μην απελαύνουν ή να μεταφέρουν με τη βία τον άμαχο πληθυσμό μιας κατεχόμενης περιοχής, συνολικά ή εν μέρει, εκτός αν η ασφάλεια των αμάχων που εμπλέκονται ή επιβεβλημένοι στρατιωτικοί λόγοι το απαιτούν (ΔΕΣ).

Β. Τα μέρη σε μια μη διεθνή ένοπλη σύρραξη μπορεί να μη διατάζουν την μετακίνηση του άμαχου πληθυσμού, συνολικά ή εν μέρει, για λόγους που σχετίζονται με τη σύρραξη, εκτός αν η ασφάλεια των αμάχων που εμπλέκονται ή επιβεβλημένοι στρατιωτικοί λόγοι το απαιτούν. (ΜΔΕΣ)

Κανόνας 130. Οι χώρες δεν μπορούν να απελαύνουν ή να μεταφέρουν τμήματα του δικού τους άμαχου πληθυσμού σε μια περιοχή που καταλαμβάνουν. (ΔΕΣ)

Κανόνας 131. Σε περίπτωση μετακίνησης, όλα τα δυνατά μέτρα πρέπει να ληφθούν, ώστε τους εμπλεκόμενους αμάχους να τους υποδεχθούν υπό ικανοποιητικές συνθήκες καταφυγίου, υγιεινής, υγείας, ασφάλειας και διατροφής και ότι τα μέλη της ίδιας οικογένειας δεν θα χωριστούν. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 132. Τα εκτοπισμένα άτομα έχουν δικαίωμα εθελοντικής επιστροφής με ασφάλεια στα σπίτια τους ή στους τόπους συνήθους διαμονής τους, μόλις οι λόγοι για την μετακίνησή τους παύσουν να υπάρχουν. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 133. Τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα των εκτοπισμένων ατόμων πρέπει να γίνονται σεβαστά. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Άλλα άτομα στα οποία παρέχεται ειδική προστασία

Κανόνας 134. Η ειδική προστασία, η υγεία και ανάγκες αρωγής των γυναικών που επηρεάζονται απ' την ένοπλη σύρραξη πρέπει να γίνονται σεβαστές. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 135. Τα παιδιά που επηρεάζονται από την ένοπλη σύρραξη δικαιούνται ειδικό σεβασμό και προστασία. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 136. Τα παιδιά δεν πρέπει να στρατολογούνται στις ένοπλες δυνάμεις ή σε ένοπλες ομάδες. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 137. Στα παιδιά δεν πρέπει να επιτρέπεται να παίρνουν μέρος στις εχθροπραξίες. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 138. Οι ηλικιωμένοι, οι ανάπηροι και οι καταβεβλημένοι, που επηρεάζονται απ' την ένοπλη σύρραξη δικαιούνται ειδικό σεβασμό και προστασία. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Συμμόρφωση με το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο

Κανόνας 139. Κάθε μέρος της σύρραξης πρέπει να σέβεται και να διασφαλίζει το σεβασμό του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου από τις ένοπλες δυνάμεις του και άλλα άτομα ή ομάδες, που ενεργούν στην ουσία υπό τις οδηγίες του, ή υπό την καθοδήγηση ή έλεγχο του. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 140. Η υποχρέωση σεβασμού και διασφάλισης σεβασμού του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου δεν εξαρτάται απ' την αμοιβαιότητα. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 141. Κάθε Κράτος πρέπει να διαθέτει νομικούς συμβούλους, όταν απαιτείται, να συμβουλευθούν τους στρατιωτικούς διοικητές στο κατάλληλο επίπεδο για την εφαρμογή του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 142. Τα Κράτη και τα μέρη σε μια σύρραξη πρέπει να παρέχουν στις ένοπλες δυνάμεις τους εκπαίδευση στο διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 143. Τα Κράτη πρέπει να ενθαρρύνουν τη διδασκαλία του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου στον άμαχο πληθυσμό. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Επιβολή του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου

Κανόνας 144. Τα Κράτη δεν πρέπει να ενθαρρύνουν παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου από τα μέρη σε μια ένοπλη σύρραξη. Πρέπει να

ασκούν την επιρροή τους, στο δυνατό βαθμό, ώστε να σταματούν παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 145. Όπου δεν απαγορεύεται απ' το διεθνές δίκαιο, τα αντίποινα υπόκεινται σε αυστηρούς όρους. (ΔΕΣ)

Κανόνας 146. Απαγορεύονται τα πολεμικά αντίποινα κατά προσώπων που προστατεύονται απ' τις Συμβάσεις τις Γενεύης. (ΔΕΣ)

Κανόνας 147. Απαγορεύονται αντίποινα κατά στόχων που προστατεύονται απ' τις Συμβάσεις της Γενεύης και τη Σύμβαση της Χάγης για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών. (ΔΕΣ)

Κανόνας 148. Τα μέρη σε μη διεθνή ένοπλη σύρραξη δεν έχουν το δικαίωμα να προσφεύγουν σε αντίποινα. Άλλα αντίμετρα κατά ατόμων που δεν παίρνουν ή που έχουν πάψει να παίρνουν άμεσα μέρος στις εχθροπραξίες, απαγορεύονται. (ΜΔΕΣ)

Ευθύνη και Επανόρθωση

Κανόνας 149. Ένα Κράτος είναι υπεύθυνο για παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου που αποδίδονται σ' αυτή, συμπεριλαμβανομένων:

(α) παραβιάσεων που διαπράχθηκαν απ' τα όργανά της, συμπεριλαμβανομένων των ενόπλων δυνάμεών της

(β) παραβιάσεων που διαπράχθηκαν από άτομα ή οντότητες που εξουσιοδότησε να ασκούν στοιχεία κυβερνητικής εξουσίας

(γ) παραβιάσεων που διαπράχθηκαν από άτομα ή ομάδες που ενεργούσαν στην ουσία υπό τις οδηγίες ή υπό την καθοδήγηση ή τον έλεγχο της και

(δ) παραβιάσεων που διαπράχθηκαν από ιδιώτες ή ομάδες, που αναγνωρίζεται και υιοθετεί ως δικιά της συμπεριφορά.

(ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 150. Ένα Κράτος υπεύθυνο για παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου απαιτείται να επανορθώσει πλήρως για την απώλεια ή τη ζημιά που προκάλεσε. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Ατομική Ευθύνη

Κανόνας 151. Τα άτομα που διαπράττουν εγκλήματα πολέμου είναι ποινικά υπεύθυνα. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 152. Οι διοικητές και άλλοι ιεραρχικά ανώτεροι είναι ποινικά υπεύθυνοι για τα εγκλήματα πολέμου που διαπράχθηκαν σύμφωνα με τις διαταγές τους. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 153. Οι διοικητές και άλλοι ανώτεροι είναι ποινικώς υπεύθυνοι για τα εγκλήματα πολέμου που διεπράχθησαν από υφιστάμενούς τους, αν γνώριζαν ή αν όφειλαν να γνωρίζουν, ότι οι υφιστάμενοί τους θα διέπρατταν ή διέπρατταν τέτοια εγκλήματα και δεν πήραν όλα τα απαραίτητα και εύλογα μέτρα προκειμένου να αποτρέψουν τη διάπραξη τους ή αν τέτοια εγκλήματα είχαν διαπραχθεί, να τιμωρήσουν τα υπεύθυνα άτομα. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 154. Κάθε μαχητής έχει χρέος να μην υπακούσει σε προδήλως παράνομη διαταγή. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 155. Η υπακοή σε διαταγή ανωτέρου δεν απαλλάσσει έναν υφιστάμενο από την ποινική ευθύνη, αν ο υφιστάμενος γνώριζε ότι η πράξη που διατάχθηκε ήταν παράνομη ή αν όφειλε να γνωρίζει, εξ' αιτίας της προδήλως παράνομης φύσης της πράξης που διατάχθηκε. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Εγκλήματα Πολέμου

Κανόνας 156. Σοβαρές παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου αποτελούν εγκλήματα πολέμου. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 157. Τα Κράτη έχουν το δικαίωμα να απονείμουν οικουμενική δικαιοδοσία στα εθνικά τους δικαστήρια για τα εγκλήματα πολέμου. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 158. Τα Κράτη πρέπει να ερευνούν τα εγκλήματα πολέμου που εικάζουν ότι διαπράχθηκαν από υπηκόους τους ή τις ένοπλες δυνάμεις τους, ή στην επικράτειά τους και, αν είναι αναγκαίο, να διώκουν τους υπόπτους. Πρέπει επίσης να ερευνούν άλλα εγκλήματα πολέμου για τα οποία έχουν δικαιοδοσία και, αν είναι αναγκαίο, να διώκουν τους υπόπτους. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 159. Στο τέλος των εχθροπραξιών, οι αρχές που βρίσκονται στην εξουσία πρέπει να προσπαθούν να χορηγούν την ευρύτερη δυνατή αμνηστία στα άτομα που έχουν συμμετάσχει σε μια μη διεθνή ένοπλη σύρραξη ή σ' αυτά που στερήθηκαν την ελευθερία τους για λόγους που σχετίζονται με την ένοπλη σύρραξη, με την εξαίρεση των ατόμων που είναι ύποπτα, κατηγορούνται ή καταδικάστηκαν για εγκλήματα πολέμου. (ΜΔΕΣ)

Κανόνας 160. Τα εγκλήματα πολέμου δεν παραγράφονται. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)

Κανόνας 161. Τα Κράτη πρέπει να καταβάλουν κάθε προσπάθεια προκειμένου να συνεργαστούν, στο δυνατό βαθμό, ώστε να διευκολύνουν την έρευνα για εγκλήματα πολέμου και τη δίωξη των υπόπτων. (ΔΕΣ/ΜΔΕΣ)